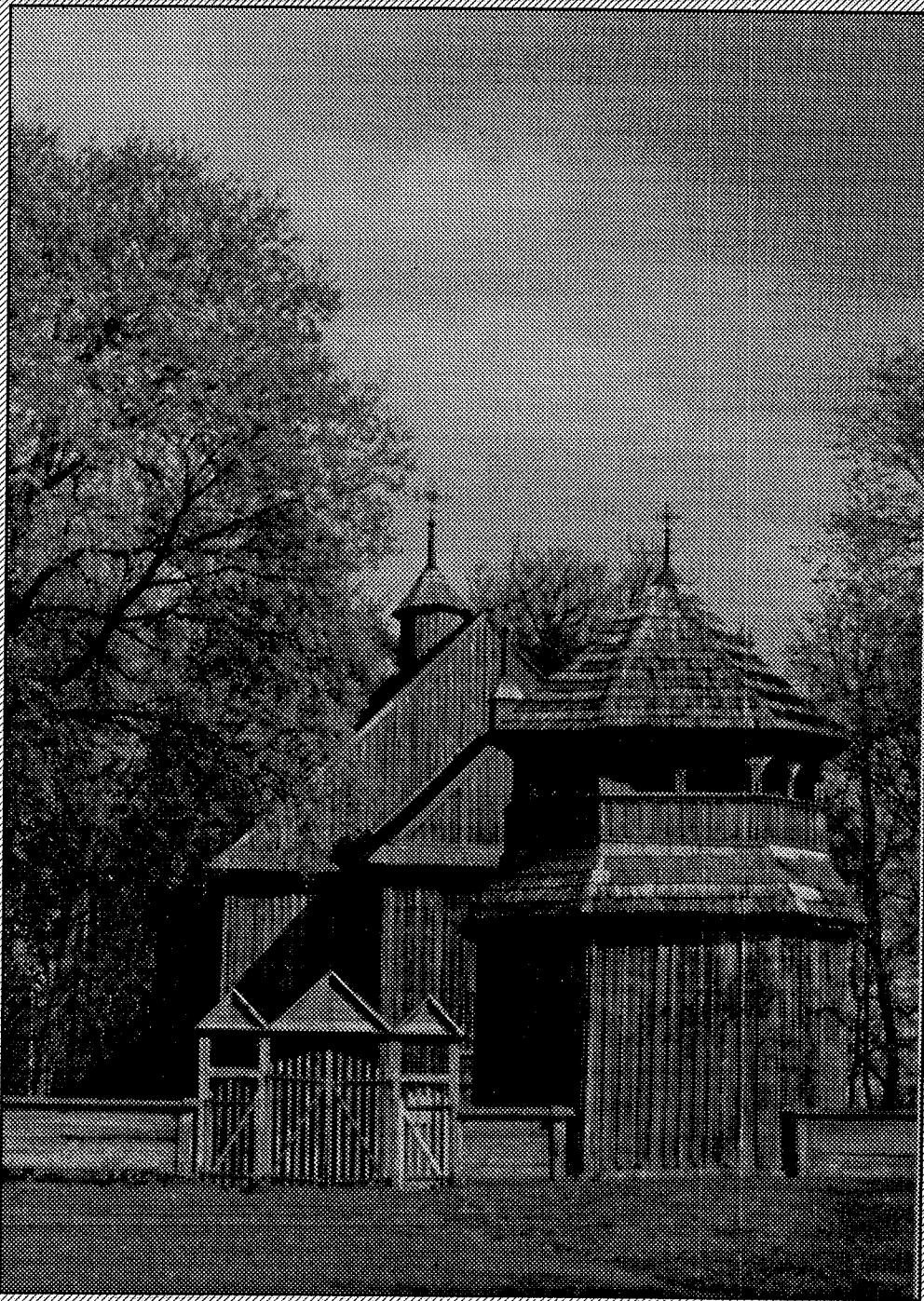

AUKŠTAITIJOS NACIONALINIO PARKO LEIDINYS

LADAKALNIS

2 (52)

1996 balandis-birželis

Šiame numeryje:

KUR PRASIDEDA MIŠKAS? * GINUČIŲ KAIMI...
* **KELI ŽODŽIAI APIE AŽVINČIŲ KLUBĄ**

Turinys

1. <i>D. Savickaitė.</i> Susipažinkime.....	p. 3
2. <i>D. Savickaitė.</i> Ar tai, kas jau yra - ne paslaptis?.....	p. 4
3. <i>A. Mameniškis.</i> Apsaugokime miškus nuo gaisrų.....	p. 5
4. <i>D. Savickaitė.</i> Kur prasideda miškas?.....	p. 5
5. <i>J. Kunčinas.</i> Du Palūšės poliai.....	p. 6
6. <i>B. Šablevičius.</i> Tas baisus žodis "sukcesija".....	p. 7
7. VOLUNGĖ	
<i>Juozas Klimas ir jo kūryba.....</i>	<i>p. 8-9</i>
<i>D. Fabijonavičiūtės miniatiūros.....</i>	<i>p. 9</i>
8. <i>A. Gaižutis.</i> Ginučių kaimi.....	p. 10
9. <i>D. Savickaitė.</i> Paparčio žiedas sukvietė.....	p. 10
10. ETNOGRAFIJA	
<i>Paruošė Ž. Bulavas. Palūšės gyvenimo puslapiai.....</i>	<i>p. 11</i>
<i>Ž. Bulavas. Sekminės.....</i>	<i>p. 11</i>
11. <i>J. Bubulytė.</i> Keli žodžiai apie Ažvinčių klubą.....	p. 12
12. <i>R. Klimas.</i> Ažvinčių krašto praeitis.....	p. 12
13. Kaip suvaldyti pavasarinių svaiguli.....	p. 14
14. <i>A. Melaničev.</i> Mano patirtis.....	p. 15

Lieidėjas neatsako už autoriuų nuomonę

Susipažinkime

Kažkoks šaunuolis Aukštaitijos nacionalinių parkų pavadino lelijos žiedu ežerų žemėje. Dabar, pergyvenęs ilgą ir visapusiskai depresyvų žemos baltuma, šis žiedas ruošiasi skleisti savo grožį pasaulei jau 22-ą pavasarį. Vartydama straipsniu apie ANP aplanką, sudidžiausiu malonumu perskaiciavu tuometinio Tarptautinės gamtos apsaugos sajungos viceprezidento, profesoriaus Andrejaus Banikovo žodžius, kuriuos jis pasakė lankydamas Lietuvos: "Neisivaizduojate, kokį lobitūtite!.. Jūsų žemė - tai ir miniatiūrinė Sveicarija, ir gėlių Suomijos ežerų lopinėlis, ir pirmapradės gamtos kampelis po praskrendančių gervių sparnais. Rečiai kur rasi tokią landštafo įvairovę ir pajusi subtilią miškų nuotaiką. Tai džiaugsmas čia gyvenantiems, turtas ateities kartoms..." Tikiuosi, kad tokią nuomonę apie mus susidarė ir mūsuose nesenai lankęsi užsienio šalių diplomatai, dirbantys Lietuvos.

Tereikia pamatyti nuo Ladakalnio plėčia panorama ir šito vaizdo niekada nepamiršti. Daug plušėjo specialistai, turėję apibrėžti pirmojo Lietuvos nacionalinio parko ribas. I ji turėjo patekti ne tik Rytų Lietuvai būdingas, gražiausias kraštovaizdis, bet ir gamtos, ir kultūros paminklai, tame turėjo atsispindėti ir senojo kaimo gyvenimo būdas. Parko sienos truputėli keitėsi. Dabar jos nubėga per Ignalinos (58%), Utenos (25%) ir Švenčionių (17%) rajonus. Bendras jo plotas 29100 ha. Iš šiaurės į pietus jis nusitesia 30 km, iš vakarų į rytus - 16 km, 84-iuose parko kaimuose gyvena 2045 žmonės. Didžiausia parko puošmena ir turtas - miškai ir ezerai. Kiekvieną rytą saulei akis atmerkia net 102 ežerai. Jų plotas - 4530 ha (15,6%) parko teritorijos. Didžiausi: Dringis - 725 ha, Tauragnas - 512 ha. Žeimėnys - 455 ha. Giliausi: Tauragnas - 60,5 m, Šakarvai - 40 m, Lūšiai - 37 m. Ilgiausias - Žeimys - 12 km. Aukštaitijos nacionalinio parko turizmo ir rekreacijos centre apsistojantys turistai nuomoja valtis ir visą šiltajį metų laiką savo įrklais drumbščia ežerų veidrodinių paviršių, o žiemą juose žvejantys stebina giminiacių savo laimikiais. Praėjusiais metais šiame centre ilsėjosi 5117 žmonių. Jų čia visuomet laukia palydėti ir papasakoti pasiruošę ekskursijų vadovai, įvairiai įsteigiai kambariai, valgykla, baras, pirtis, yra salės posėdžiamas ir pobūviams (juos taip pat gali paruošti čia dirbantys nuostabūs virėjai). Visai nebėda, jei pritrūkote turistinio inventoriaus - jį rasite čia. Turizmo ir rekreacijos centras žiemą gali priimti 50 žmonių, na, o šiltuoju metu - 300.

Savo grožiu ir gėrybėmis nenusileidžia ir miškai. Jų plotas - 20534 ha (70% parko teritorijos). Didžiausios parko girios - Ažvinčiu (4603 ha), Minčios (2964 ha), Pakretuonės (2768 ha). Pušynai juose sudaro 79%, eglynai 7%, minkštjieji lapuočiai 14%. Ne tik kraštovaizdžiu tai yra unikalus parkas - ir medynai savo našumu nenusileidžia daugumai respublikos miškų. Vidutinis tūris respublikoje yra 174 ktm/ha, o mūsuose 215 ktm/ha, brandžių pušynų net 310 ktm/ha, kai kuriose girių ninkijoje net 400 ktm/ha. Dominuoja intensyviai augantys medynai. Beveik 80% medynų teritorijos tenka VI-IX amžiaus klasei, 1406 ha užima šimtamečiai pušynai. Vidutinis medynų amžius 59 metai. Kadangi na-

cionaliniame parke savita ūkininkavimo forma, reikalinga taikyti ir mažiau iprastus metodus - kraštovaizdžio formavimo kirtimus. Miškininkų kalboje tai turi nuostabius pavadinimus - ažūriniai, properšiniai, atviri, sąlyginai atviri. Tokie kirtimai paivairina kraštovaizdži, yra geri aktyviams poilsisiui skirtose zonose. Vieinas atsakingesnių darbo barų nacionaliniame parke yra miškų atkūrimas. Nuo pat parko įkūrimo buvo padinta 652 ha miško kultūrų. Pirmiausia želdoma ne-naudojama žemė bei plynų kirtimo biržes. Visi darbai miškuose derinami su mokslo skyriaus darbuotojais. Retujų augalų augimvietėse miško tvarkymo ir ruošos darbus atlieka sausio - kovo mėnesiais, o retujų paukščių lizdaviečių zonose lapkričio - vasario mėnesiais. Mūsų parke tikrai yra ką saugoti. Parke auga 776 augalų rūšys, iš kurių net 200 - reti, 46 rūšys - Lietuvos raudonojoje knygoje. Vandens globoja 28 žuvų rūšis - 2 retas, 11 rūšių varliagyvių - 3 retos. Parko padangėje galime suskaičiuoti 195 paukščių rūsis. Net 135 paukščių rūsių mažyliai gyvenimą pradeda čia, 45 rūšys išrašytos į Lietuvos raudonąją knygą. Parke gyvena 50 rūšių žinduolių. Paskutiniai apskaitos duomenys rodo, kad čia yra 56 briedžiai, 96 taurieji elniai, 316 stirnų, 129 šernai, 119 miškiniai kiauniai, 10 vilkų, 24 ūdros, 36 mangutai, 17 barsukai, galybė kitokių smulkesnių žverelių, iš kurių ypatingai ryškū pėdsakų kraštovaizdyje palieka (kartais ir ne visai pageidautinai) bebrai. Norintys tenkinti savo medžiotojiškus poreikius gali tai padaryti už atitinkamą mokestį.

Parke galima džiaugtis ne tik subtilia gamtos ranka sukurtais stebuklais. Ir žmogaus ranka sugeba kurti grožį. Mūsuose galima susipažinti ir su bitininkystės istorija. Šio, kol kas vienintelio Lietuvos (mano žinomis buvusios Sajungos teritorijoje tik Gruzijoje buvo kažkas panašaus), Senovinės bitininkystės muziejaus vedėjo B. Kazlo vedami sužinosis verslo raidą nuo medžioklinės iki sodybinės, išgirsite mitus ir pasakas apie bitę, avilio darną. O jei pakliūsite į bitininkų šventę, gal teks laimė pabendrauti ir su bičių globėjais Bubili ir Austėja. Būdami ANP, nepamirškite aplankyti ir 1750 metais statybos Palūšės bažnyčios su varpine, 5 piliakalnių, iš kurių garsiausias Ginučio (ant jo prezidentas A. Smetona pasodino ažuolą, yra paminklinis akmuo), 21 pilkapyno, buvusių vandens malūnų, tauvodailininkų darbų Lūšiu ežero pakrantėje, daugybės kitų istorinių, gamtos ir kultūros paminklų. Parko žmonės ruošia įvairias kalendorines šventes, kuriose mielei susitiks su Jumis. Mokslo skyriaus darbuotojai visuomet malonai jūs supažindins su savo stebėjimais, surinkta moksline medžiaga. Leidžiami įvairūs bukletai, kartą ketvirtyne pasirodo ir laikraštukas "Ladakalnis".

Manau, kad dalis Lietuvos žmonių jau aplankė mus. Būtų labai malonu išgirsti jūsų nuomonę (kokia jis bebūtų), pasiūlymus, pageidavimus. Jei rašysite - tai į Ignalinos rajono Palūšės kaimą ANP direkcijai, jei norite paskambinti, naudokite telefonais 8-229 - 53135, 52891, 47430. Na, o jei mūsų dar nepažiūstate - laukia me Jūsų ištisus metus!

D. SAVICKAITĖ

Ar tai, kas jau yra - ne paslaptis?

Šiemet parke gausu jubiliejų. Štai ir vėl norime, kad mūsų skaitytojai susipažintų su ilgamečiu darbuotoju, unikalaus senovinės bitininkystės muziejaus kūrėju Broniumi Kazliu. Atidesnis skaitytojas, ko gero, prisimena, kad neseniai sveikinome kitą - Bronių Šablevičių. Jie abu parko įvaizdžio kūrėjai, abu be galio skirtinių. Šablevičių drėčiau vadinti pragmatiškai biologisku, na, o jisai kolegą Kazlą, ko gero, pavadinčiu mistinio filosofavimo atstovu. Abu jie teisūs, abu jie be galio reikalingi parkui, nes didžioji jų saukymų dalis yra tiesiog gyvenimas.

Bronius Kazlas parke vos ne nuo pirmosios jo gyvenimo dienos. Apie savo "pradžią" čia pats pasakoja, kad buvęs tuometinio Gamtos apsaugos komiteto pirmininkas K. Giniūnas paspaudė ranką ir palinkėjo sėkmės. Vėliau artimiau susipažino su K. Balevičiumi, kuris, be savo tiesioginių pareigų, buvo atsakingas už nacionalinių parkų veiklą. Kiekvieną kartą, kai verdavo Gamtos apsaugos komiteto duris, pajusdavo jaudulį širdyje ir galvodavo: čia saugoma didžioji gamtos šventovė, iš čia sklinda gamtosaugos idėjos... Pirmosios Broniaus parėigos parke - inžinierius, vėliau jaunesnysis mokslinis bendradarbis, specialybė - agronomas. Mokslus baigė LŽŪA. Jau besimokydamas jis stebino aplinkinius savo klausimais. Stebėdamas lapo gyvenimą per mikroskopą stiklą botanikos mokslo pratybose, užklausdavo - kokia mikroskopų reikia, kad būtų galima pažvelgti į žmogaus minčių pasaulį? Kaip gimsta mintis? Iš kur kyla gėrio, iš kur blogio mintys?

Po mokslų dirbo visai kitame Lietu-

vos pakraštyje. Išgirdės apie parko kūrimą, palengvėle baigė reikalus ten. Matyt, todėl, kad būties klausimams spręsti ieškojo sakralesnės zonas. Pats sako kur, jei ne parko kelias ir keleliais važinėdamas, gali pasijusti esąs grožio, ramybės, paukščių, girių ošimo, žiedų, oro gaivumo, ezerų dvelksmo šventovėje. Dar tais baisiais, "nekalbėjimo", laikais jis nemusakomai įdomiai vedavo ekskursijas po parką. Atlydejės grupę į Ledakalnį, skaitydavo savo poeziją apie šventus pagonių paprocius, apie narsius Lietuvos kunigaikščius. Nežinia, ar būdavo tokia sodyba, kur jis neužsukdavo, nepalabindavo dirbančio ar besiilsincio šeimininko. Stengėsi kuo daugiau bendrauti, kuo daugiau žinoti. Daugelis jau žilteterėjusių "studentų" pamena talkas parke.

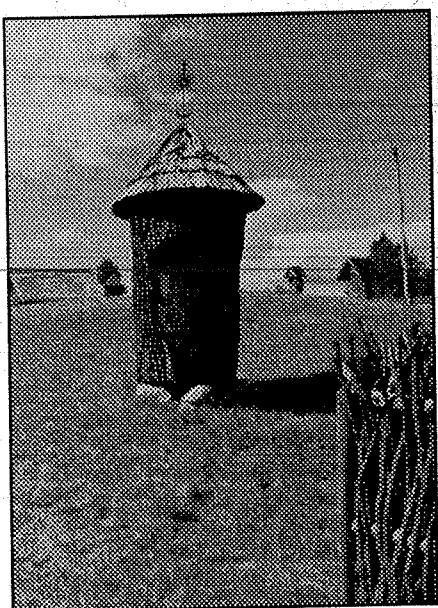
Įkūrus nacionalinį parką, profesorius Č. Kudaba patarė atkurti senovinius verslus. Kad pirmoje eilėje pasirinkta bitininkystė, yra didelis B. Kazlo nuopelnas. Kartu su tėvu bitininkaudamas, puikiai išmoko šio amato, pastoviai gilinosi į svarbiausią - bitės gyvybės paslaptį: ar žino višrelis, kad jis vėliau bus bitutė? Konkrečius pasiūlymus dėl muziejaus kūrimo pirmą kartą Lietuvos žmonės perskaitė 1976 metų penktajame "Mūsų sodų" numeryje. Ten B. Kazlas ir P. Putrimas siūlė įkurti įdomų muziejų, kuriame būtų pavaizduoti bitininkystės vystymosi etapai (medžioklinė miškinė, drevinė, sodybinė, šiuolaikinė). Straipsnyje, kuri buvęs parko direktorius V. Šakalys paraše 1984 m. gruodžio 6 dienos vietiniame laikrastyje ir paskyrė muziejaus atidarymui, skaitėme, kad 1978 m. buvo pradėta kurti Senovinės bitininkystės muziejaus ekspozicija. Ji įkurtą buvusioje priuolioje sodyboje, kurią sudarė gyvenamasis namas, klėtis ir ūkinis pastatas. Viduje buvo išdėstyti eksponatai. Šios ekspozicijos tilkolas buvo atkurti ir eksponuoti vieną iš svarbiausių verslų. Ekspozicija apėmė bitininkystės raidą nuo medžioklinės iki sodybinės pakopos, parodant senovėje sukurtas legendas, galiojusius paprocius ir teisminius aktus. Ekspozicija sudaryta lgy: iš keturių skyrių. Lauko skyrius sudarytas iš 0,5 km ilgio tako, palei kurį išdėstytos ąžuolinės skulptūros, pasakojančios apie bitininkavimo metodus - paprocius, priemones ir senovinių avilių kolekcija. Etnografinis skyrius įkurtas sodybos restauruotame name. Čia eksponuojama XIX amžiaus pabaigos bitininkavimo įrankiai, nuotraukos bei T. Patiejūno sukurti bareljefai bi-

tininkavimo paprocių temomis. Čia yra ir nemažai vertingos literatūros, išleistos XIX a. pabaigoje - XX a. pradžioje. Medaus produkcijos skyrius įrengtas klėtelėje, bitininkavimo dirbtuvės skyrius - ūkiname pastate. Praktiniam planui realizavimui talkino istorijos-etnografijos instituto bei Vilniaus dailės kombinato darbuotojai. Labai šaunu, kad 1986 m. pasauly išvydo ir bitininkų šventę. Bene žaviausia, kad Bronius kiekvienam savo praktiniam veiksmui suranda dvios virpesio atitinkmenį. Mums, arciausiai būnantiems tuomet, kai jis mina takelius siekdamas eilinio savo idėjų įgyvendinimo, kartais ir skaudu už jį, kartais žavai atkakumas, kartais net truputį pikta, o gal tiesiog pavydu, kad nemokame taip atkakliai siekti užsibėrėto... Paskutiniaisiais metais šalia seniau veikiančios ekspozicijos bitininko sodyboje atsirado daug naujo. Svečius priiminėja nauja klėtelė, kurios stalai pakviپ žolelių arbata, pasipuoš auksaspalviu medumi... Daug naujų skulptūrų, kurių pavėsyje B. Kazlas - Krivis aukoja dievams, pasakoja įvairiausius su bite susijusius mitus.

Mano akimis - erdvė apie bitininko sodybą jau užpildyta. Kas toliau? Nauji norai, nauji siekimai. Bronius nori įkurti žmogaus proto paslapčių muziejų. Didelis ir sudėtingas darbas, kuris, manyčiau, turėtų sudominti ir Lietuvos parapsichologiją akademiją. Tai įdomu, tai sunkiai įvardijama, tai kelia, kuriame lengva paklysti ar net suklaidinti. Bet - sėkmės! Jei "anos" Lietuvos laikais užteko tvirtybės garbinti senolių idėjas, tai gal minties laisvės laikais pasiseks svają aprenti...

D. SAVICKAITĖ

Apsaugokime miškus nuo gaisru

Gaisras yra viena iš didžiausių nelaimių ne tik žmogui, bet ir gamtai. Praūžęs miško gaisras sunaikina ne tik augalus, bet ir gyvūnus. Miško gaisro metu gali žūti ir žmogus. Per paskutinius ketverius metus ANP miškuose kilo 37 miško gaisrai, per kuriuos išdegė 24,14 ha.

	1992 m.	1993 m.	1994 m.	1995 m.	1996 m.
Gaisrų skaičius vnt.	16	6	3	12	5
Isdegės plotas ha	20	1,84	0,76	1,54	1,43
Kilo gaisrų dėl žmonių nerūpestingumo vnt/ha	6/5,2	6/1,84	3/0,76	11/1,52	6/1,43
Spejamas tyčinis padegimas vnt./ha	10/14,8	-/-	-/-	1/0,02	-/-

Kaip matome, daugiausia miško gaisrų kyla dėl žmonių nerūpestingumo. Numesta neužgesinta nuorūka ar degtukas yra pagrindiniai miško gaisrų kilimo "kalatininkai". Dažnai miško gaisrai kyla palikus neužgesintą laužą. Netgi miške numestas butelis ar stiklo šukė gali sukelti gaisrą. Žymiai rečiau gaisras kyla dėl gamtinės priežastės - žaibo.

Ankstyvą pavasarį dažna gaisro kilimo priežastis yra žolės deginimas. Dauguma žolės degintojų mano, kad nudeginus sausą žolę galima patrėsti pievą ar ganyklą. Bet tai netiesa. Degdama sausa žolė sudedina ne tik milijonus vabzdžių bei kitų gyvūnų, liepsnose žūsta ir švieži žolės daigeliai. Todėl ilgainiui nudegintose pievose ir ganyklose išsivrauja menkavertės žolės. Todėl verta pagalvoti, ar degindami žolę tikrai pasidarote sau naują. Be to, žolės deginimas gali sukelti ir miško gaisrą.

Gerbiami ANP gyventojai bei lankytoci, labai prašome atsargiai elgtis su ugnimi miške. Laužus kūrenkite tik tam skirtose vietose ir nepalikite degančio laužo be priežiūros. Nepalikite šiukslių miškuose, nes ir jos gali tapti gaisro kilimo priežastimi. Juk miškas yra visų mūsų turtas. Norėčiau kreiptis į parko gyventojus. Labai prašau rudenį aparti su mišku besiribojančią pievų pakraščius. Tai padės apsaugoti miškus nuo gaisrų. Jei sugalvojote deginti šiuksles, prašome

pranešti į artimiausią girininkiją ar priešgaisrinį bokštą, kur gaisrams kilti palankiu laiku budi miškininkai.

ANP miškų tarnyba deda vienas pastangas, kad laiku būtų pastebetas ir lokalizuotas miško gaisras. Tam yra pastatyti du priesgaisriniai bokstai, kuriuoje įrengti paros metu budi sargai. Yra budima girininkijoje bei dispečerinėje. Bet kuriuo paros metu į gaisro vietą gali išvažiuoti dvi gaisrinės masinos ir gesintojų komanda. Siekiant sumažinti gaisrų padarytus nuostolius, kiekvieną pavasarį mineralizuojamos kvartalinės linijos, juostos palei geležinkelio bėgius, kelius, naikinamos laužavietės, renkamos šiukslės.

Aptikus miško gaisrą prašome pranešti šiai telefonai:

Kaltančių girininkija	44315
Palūšų girininkija	47449
Vaišniūnų girininkija	52645
Minčiagirio girininkija	32432

ANP direktoriaus mobiliaus ryšio telef. Nr. 8-22 291590.

Gesinant miško gaisrą būtina ne vien pačiam saugotis, kad nepakliūtum į ugnies spastus, neužtrokštum dūmuose, bet ir stebeti aplinkinius.

Tikiuosi, kad visų mūsų gerų pastangų dėka Lietuvos miškuose kils mažiau gaisrų.

A. MAMENIŠKIS

Cia darbai prasideda daug anksciau, nei akis pamato pasodintą dailę. Pirmiausia reikia surinkti seklią. Tuo tikslu mūsų respublikoje yra išskirti 4 genetiniai rezervatai 5904 ha plote. ANP 1985 m. rugpjūjo 4 dienos MŪM įsakymu įkurtas Azvinčių genetinis miško rezervatas 2710 ha plote. Saliai to seklių gauti geriausiuose yra išskiriamų ir plusinių seklinių medžių. Kas tai yra? Tai patys gražiausiai, tiesiausiai, ligų nepažeisti, gražiai laja turintys medžiai. I valstybinį rejestrą yra įtrauktos 1343 plusinių seklinių medžių, o parko teritorijoje pagal savadą įregistruota 21 tokia pušis ir 14 egliai. Kad miškininkai užsitikrintų gerą seklių kaupimo bazę, yra įveisiamos seklinės plantacijos. ANP teritorijoje Vaišniūnų girininkijoje įveista bendro 8,3 ha ploto seklinės pušies plantacija, parinkta 10 ha ploto vieta antros kartos seklinės pušies plantacijos įveisimui. Net miškininkų darbo tikrintojai džiaugiasi, kad jis tvarkomas gerai. Kankorežiai iš seklinės plantacijos pradėti rinkti 1972 m. Per 1995 m. surinkta 300 kg kankorežių ir įsivaizduokite - iš tokios mases medis atiduoda tik 4 kg plantacinių seklos. Parko teritorijoje, Vaišniūnų girininkijoje yra įtraigynas. Cia ir sejamos gautos seklos. 1995 m. buvo įsauginta 340 tūkst. vnt. vienerių metų pušies ir 170 tūkst. vnt. eglės daigų. Šių metų miško želdinių įveisimui reikėjo 117,5 tūkst. pušies ir 51,2 tūkst. eglės daigų. Mielas skaitytojau, ar gali įsivaizduoti, kad visa tai atliekama žmogaus rankomis, nes technika mūsų salygomis beveik neprietaikyta ir visa tai 32,5 ha plote. O dar reikia kirtavietese tinkamai paruošti plotus - išvežti medieną, kad nesivelstų kenkėjai, išrinkti šakas, paruošti žemę. O toltau priežiūra. Juk nepasakyti briedžiui, kad negalima ēsti sodinukų. Pries sodinant, daigus dar reikia mirkyti molio ir mėslo mišinį. Kaip matote, darbas ilgas, sudetingas ir varginantis, o kur dar tai, kad reikia ruoštis īvairiausias ataskaitas (o jas medelynu darbuotojams sudaro net 23 dokumentai).

Cia tik vienas miškininkų darbo baras. Visi puikiai žinome eglynų tragediją, kitas miškininkų problemas, o dar egzistuoja ir grynai specifiniai parko reikalai - retujų augalų augimviečių, retu paukščių lizdaviečių apsauga, specifiniai kirtimai. Ir kartais issirezia veide liūdnė sypsena, kai tikrintojų aktuose paskaitai, kad "atskiria daigai pasodinti aukščiau ar žemiau šaknų kaklelio", bet, matyt, taip reikia, kai jau pardarysi. Belieka tik palinketi sekmes tą juodą darbą atliekantiems, padėkoti likimui, kad visuotinio miško kirtimo laikais dar yra tokiai, kurie sunkiu darbu ji atkūrė.

D. SAVICKAITĖ

DU PALŪŠĖS POLIAI

Neveltui ant vieno lito banknoto (apverskite Žemaitę!) atvaizduota Palūšės bažnytėlė - tikras liaudies architektūros šebebras. Atsigérēti negali, kaip senieji meistrai intuityviai jautė proporcijas, parinko vietą! Daugelis nūdienių statinių prieš šią bažnytęlę atrodo tarsi chimeros ir monstrai...

Jauku, gražu Palūšėje. Gera čia ilsėtis, maudytis, uogas bei grybus rinkti, pasileisti prieš pasišiaušusias bangeles ežerais.

Pirmukart čia pabuvojau dar studijų metais, ar ne 1966? Lygiai prieš trisdešimt metų. Mes, būrys Universiteto studentų, pėsciomi aplükėm iš Ignalinos, sėdom į valtis ir pasileidom labirintu iki Kretuono. Tieki metų prabėgo, o tos kelionės nepamirštu - smagu buvo!

Ir vėliau teko čia karts nuo karto lankytis. Su ekskursijomis, dar vėliau - su Poezijos pavasario grupele. Ir visalaik palikdavo malonus, šiltas įspūdis, tad pernai vasarą sumaniai ilgéliau čia pabuvoti - vienamė namelių verčiau vokiečių rašytojo Ernesto Jungerio romaną "Afrikietiški žaidimai". Pakako, žinoma, laiko ir maudynėms, ir uogoms. Bet jau pernai pajutau ir kita Palūšės polių - bent man gerokai atstumiantį. Žaliuose name-liuose iki paryčių duodendavo "akceantai" - visu garsu paleistas magas ir be ryšio strypinėjantys "mergytės ir berniukai". O savaitgaliais... savaitgaliais iš visos Lietuvos didmiesčių ir did-kaimių plūstelėdavo "vikendo" kompanijos - su prašmatniais limuzinais, dėžėmis gérimu ir galanga aparatura, iš kurios, deja, visu garsu sklidavo nuvalkiota kokti muzika. Eilinėmis die-nimis būdavo kur kas ramiau, tuomet ir atsvirkėdavau.

Šiemet vėl atvykau. Vėl patenkintas... ir nepatenkintas. Patenkintas, nes kasdien su didžiausių malonumu maudausi, sau-jom semiu mėlynes, ir grybas koks jau pasitaiko. Su draugais atnaujinau įspūdžius Bitininkystės muziejuje, pabuvojau ant Ladakalnio... Kita vertus - vėlekl tos pačios bėdos: savaitgaliais masė autoturistų, kaukimas bei staugimas iki paryčių... O juk namelių sienos "popierinės", kiekvienas krepštéléjimas girdėti. Būkim atviri: Turizmo bei rekreacijos centras Palūšėje yra jau didžiai nugyventas; neveltui persenę nameliai nugriauna-

mi. Nesu naivus ir suprantu: centru reikalingos lėšos ir labai nemažos. Turistai ir savaitgalių svečiai reikalingi kaip oras. Šiais laikais be didelio kapšo niekur nenuvažiuosi - kiekvienam tai aišku. Tik ar tokia kaina dera atimti poilsį iš tų, kurie čia atvyksta atsikvėpti nuo kasdienybės, miesto, kuriems nesinori per prievertą klausytis "staugikų" iš kasečių ir "natūralių" staugikų. Ne, nesu prieš tai, kad žmogus, atvykęs į Nacionalinį parką, negalėtų pasilinksinti, ne. Bet nejauku žiūrėti, kaip normali, paprastų žmonių šeima, atvykus nebenažu žiguliuku, baugiai dirščioja į šelstančius (apie 2 val. nakties!) "liūtas ir hienas" ir nedrista net paprašyti, kad tie aprimtų - ką žinai, ko anie gribesis? Kas iš to, kad administracijos korpuose snudu-riuoja keli rambūs policininkai? Ar prisiauksi juos? O jei ir prisiauksi...

O vis dėlto traukia Palūšén. Taip norisi, kad čia būtų švaru, jauku, smagu. Kad būtų laikomasi lentoje iškabintų taisyklių. O, kad jų išties būtų laikomasi! Rojus čia būtų! Rojus jau ir yra, tik gerokai apleistas. Guviam vaikinukui čia atsakiau iš-samia anketą apie poilsiaivimo Palūšėje salygas. Pasirodo, norvėgai susidomėjė šios nėcilinės vietovės likimu. Buvo net toks klausimas - kokius norėtumėte Palūšėje matyti namelius; pagal Vakarų Europos standartus, moderniškus lietuviškus, ar etnografinius? Žinoma, etnografinius, o išties mėnantių senajį lietuvišką kaimą. Tokius, kad nedarytų gėdos kaimynei, Palūšės bažnyteli - ji geriausias pavyzdys!

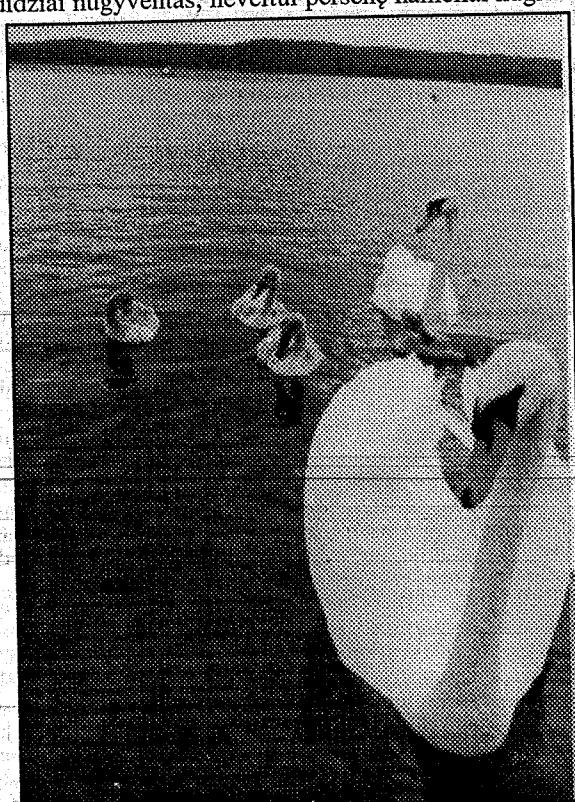
Palūšėje mėgsta stovyklauti jaunieji literatai, anglistai, sa-mariečiai. Susitikau ir šnekėjau su maloniais vokiečiais iš Liubeko ir Hanoverio. Taigi, trauka yra! Svečių įspūdžiai neblogi!

Tik nelabai suprantu, kad miesto vaikai, atsidūrė gamtoje, bodisi ja: netveria be magnetofonų, televizorių, diskotekų... Panašiai, beje, ir suaugusieji: sulenda į wagonėlius, atsikemša bu-teli ir... ką nors įsi Jungia. Per prievertą gamtos nepriversi my-lėti, to ir nereikia. Reikia reanimuoti Palūšę, kad ji tikrai pateisintų **rekreacino centro** vardą. Visi gal esam pernelyg inertiski - juk galėtų čia atvykti rašytojai, dailininkai, muzikai - atsilygintų savo kūryba, atsirastų dar didesnė trauka čia ilgėliau pabūti.

Tikėsimės. Gal ir sulauksim. Dovanų karalius mirė - patys turim imtis darbų. Nesišorėtų, kad Palūšėaptų išrinktų ir naujuju turčių "meka" su astronominėm kainom ir nuvalkio-tom pramogom. Tokiose vietose turėtu lankytis ir jauni, ir pa-gyvenę žmonės. Kuriems neįkandama Nida ar Palanga. Laikai keiciasi - dažnas paauglys, jau spėjės pabuvoti Paryžiuje ar Londono, nėra buvęs nei prie Punktuko, nei prie Stelmužės ažuolo, nei toje pačioje Palūšėje... O tiek kalbam apie mankurtus!

Isvykdamas iš Palūšės, sviedžiau monetą į Lūšių ežero gel-mę... kad ir kitąmet atvažiuociau! Ačiū, Palūše! Iki!

Jurgis KUNČINAS
Rašytojas

TAS BAISUS ŽODIS "SUKCESIJA"

Ne todėl, kad jis atrodo nesupranta mas dėl mokslinumo. Tarptautinėje kalboje jis reiškia seką, kaitą arba augalų bendrijų pasikeitimą viena kitomis. Šis reiškinys vyksta visoje gamtoje, jis keičia žemės veidą. Kur konkretiai pamatyti šiuos galingus procesus - sukcesiją? Ryškus pavyzdys - mūsų Ginučių ąžuolynas. Medynų sukcesija, kuri spygliuočių miške vyksta taip lėtai, kad kartais per maža žmogaus gyvenimo ją pajusti, ąžuolyne galima pamatyti plika akimi. Ginučių giria, kaip ją vadina Ginučių kaimo žmonės, yra senovės ąžuolynų mažytė liekana. Nacionalinis parkas prieš 22 metus jį gavo kaip didžiulę gamtos vertybę. Tiesa, ąžuolai ir tada nebuvò labai vešlūs ir stori. Tačiau ąžuolynas rodé čia esant kitokią dirvą, nei čia pat už Asėko, ar Linkmeno ezerų stūksantys pušynai. Ąžuolynas leido čia augti 11 retų rūsių augalamams. Jų tarpe didžiulés retenybës Lietuvos mastu: pelkinë kiaulpienë (6 vietas Lietuvoje), truputį dažnesnis sibirinis vilkdalgis (mëlynai žydi). Kiti retieji augalai: paprastasis kardelis, pievinis plauretis, vienalapė driežielė, kiaušinė dviguonė, vyriškoji gegužraibė, europinis burbulis, dvilapė blandis.

Botanikos instituto mokslininkai susirūpino šio "botanikos sodo" išsaugojimui. Iki 1981 m. čia buvo ganomi gyvuliai. Galvota, kad jie išmindo pievas ir sunaikina augalų šaknis. Neatmenu, kad draudimai būtų buvę per griežti. Tiesiog iškabinome ąžuolyne skydus, kuriuose buvo parašyta apie gaminavos draudimą. Nuo liepos pradžios šienavimo niekas nedraudé, bet Ginučių kaimo žmonës kažkodél atsisaké ruoštį šieną natûraliose ąžuolyne pievelëse. Turbùt dèl to, kad šalia plytėjò kultûrinës ganyklos ir ten šienaudavo mechanizuotu bûdu. Nuo to viskas ir prasidéjo. Medeliai, išdygë iš šak-

nù ir sekli, nebebuvo nukandami nei gyvulio, nei dalgio. Is karto pokyčių nesimatę, bet greit tuo ažuolyno tankmiu émë šliaužti maži beržukai, drebulytës ir krümai. 1988-89 m. su Ignalinos miesto jaunimu bandéme kirsti augantį mišką. Aišku, nupjauta drebuléle duodavo bent 5 naujus uglius, dauginosi ir berželiai, krümai. Plotas ir darbo apimtis buvo per dideli, todèl entuziazmas atslûgo. O dar prasidéjo vienas griežtas faktorius: kuo didesnë nežinia, netikumas tvyro darbo kolektive, tuo mažesnis noras dirbti. O šiuo atveju maža buvo dirbti, reikéjo stengtis. Dabar tie norai vél grížę. Vél gaila natûralių ąžuolyno pievų, kurios pražysta įvairiausiais žiedais. (Tokių pievų 1 m² auga 20-30 rūsių augalai). Vél rûpi gelbëti kardelius, vilkdalgius, orchidéjas. Dabar ižengus į Ginučių ąžuolyną, plika akimi galima pamatyti sukcesijų procesą: natûralias pievas keicią krümai ir medeliai, o juos pakeicią tankus miško jaunuolynas. Jauni beržai, liepos, drebulës netruks virsti tikrais medžiais. Jei prieš 20 metų viršutiniame arde buvo beveik vieni ąžuolai, tai dabar stiebiasi kiti lapuočiai. Ąžuolus spaudžia iš šonų. O ąžuolai, laisvai į šonus išauginę horizontalias šakas, nepakenčia tokios naujakurių kaimynystës ir džiūva. Is po ąžuolų paunksmës į saulę vikriai lenda gaujos liepos. Taigi, sukcesija čia ypač sparsti, nes tai lapuočių miškas, derlingas dirvožemis, spartus augimas.

Šiaip ar taip, esame atsidûrë sudëtingoje situacijoje. Pirma, retuji augalų bendrijas reikia išsaugoti. Jei ilgiu lauksim, neteksim natûralių ąžuolyno pievų. Antra, jau išbandytomis mechaninëmis apsaugos priemonëmis rezultatų nepasiekisime. Reikia kompleksinių darbų, derinant senus metodus su naujais. Ir tik pasalinus medelius ir krümus iš pievų, leisti šienauti. Akivaizdu, kad prieš 20 metų ąžuolyno bendrijų apsaugos nebuvò. Viskas buvo likimo valioje: arkliai ir karvutës po ąžuolais praleisdavo visas vasaras. Nutrypdavo žoles, nuésdavo išdygusius medelius, ganydavosi atole. O birželio mënèsi pievas nupjaudavo. Keista situacija: sèkloms neleisdavo subresti, gyvulių kojos minkydavo drëgnà zemë, ardë jautrią miško paklotę. Bet retieji augalai neišnyko, jie augo, žydéjo metu metais. O po to si tvarka (arba netvarka) staiga pasikeitë. Išejas gyvuliams ir dalgui, augalai pajuto "laisvę" - émë veikti laukinës gamtos dësniai: laisvos vietas gamtoje nebûna, vienas bendrijas ilgainiui pakicia kitos. Dirva, pieva, krümokšniai,

jaunas miškas, subrendës miškas. Miškas vél gali virsti dirva ir augalijos, (o kartu su ja - ir gyvûnijos) ratas amžinai sukas net négirgždëdamas, o žmogaus gyvenimas toks trumpas, kad retai kada matome tokį ryškų ir sparčiai vykstantį sukcesijos reiškinį. O kai pamatome, tam-pa nejauku: tarytum žmogaus gyvenimas émë begti dar sparčiau. Jis žavus savo nenugalimumu, nenutrükstamu judéjimu. Tai patyrosi civilizacija sukûrë dirbtines gamtos sutramdymo priemones, pvz., cheminius preparatus. Tik užsimoja jomis, ir gamta atsitraukia, sunyksta, valosi, ir vél ji taikosi šnuoliui..

B. SABLEVICIUS

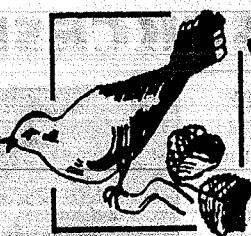

Kiaušinė dviguonė.

Pievinis plauretis.

Nuotraukos autorius

VOLUNGE

Juozas Klimas (1904-1944)

J. Klimas kilęs iš Laukstenuių kaimo. Ši kaima iš visų pusiu supa Ažvinčių gilia, per jį eina kadaise garsus Breslaujos-Tauragės vieškelis.

Nepriklausomą Lietuvą sutiko jau būdamas jaunuolis. Laukstenuių kaimas 1918-1920 metais ējo iš rankų į rankas - čia buvo jo ir Raudonoji armija, ir keliš kurtus lenkų įvairūs dalinai, ir Nepriklausomos Lietuvos savanoriai. Pagaliau 1920 metais lenkai galutinai čia įsitvirtino, prasidėjo okupacija. Netoli ese, Užsienio kaimė, jau buvo Lietuvos pasieniečiai. J. Klimas viename savo eileraštyje rašo: "lygūs mūsų laukai be didelio kalno, bet tuos mūsų laukus dvi valstybi valdo".

Nežinoma, kur J. Klimas mokėsi ir kokiui keliui atėjo į visuomeninį veikimą. Gi minės išmirę arba nieko apie poetą neprisimena. Težinoma, kad poetas raše į Vilniaus lietuvių laikraštį "Jaunimo draugas".

Buvo persekiojamas už lietuvybės rėmimą. Ant. Gruslys pasakojo, kad Kazitiškio arestiniuje pakabintas už kojų J. Klimas buvo mušamas "šompalaais".

J. Česnulio knygoje "Nužmogintieji" pasakojama apie tai, kad jie nuo 1936 m. kartu kalejo Lukiskių, sv. Kryžiaus ir kt. lenkų kalėjimuose, o 1939 m. rugėjį iš Kovėlio kalėjimo buvo paleisti.

Kaip J. Klimas pasiekė gimtuoju Laukstenuių, nežinoma. Grįžęs, vos atgavęs jėgas, dirbo J. Gruslio lauko plytinėje.

1943 m. vedė Janiną Gruslytę iš Užsienio kaimo. Santuoka registruota Švedriškių bažnyčioje.

J. Klimas, kaip Lietuvos patriotas, išvyko dirbti į išlaisvintą Vilniaus kraštą, į Lavoriškes. Čia dirbo pašte ir parduotuveje. Tuo metu 1943-44 m. čia jau šeimininkavo lenkų Armija Krajova. Pagrindinis jos uždavinys buvo pakirsti lietuviškąją administraciją. Todėl buvo žudomi čia dirbtų atvykė mokytojai, policininkai, girininkai ir net kunigai.

Nuo jų rankų 1944 m. balandyje žuvo ir Juozas Klimas. Kur ilsisi jo palaikai - nežinoma. Dabar tė Lietuvos valdžia nesirūpina nuo AK rankų žuvusių likimų tyrimu, nusikaltelių paieška, atminimo pagerbimu. Bijoma sugadinti "gerus sanitikius" su Lenkija.

Tačiau šimtų žuvusių ir nukankintų tuometinės Lenkijos kalėjimuose atminimą saugo Lietuvos paprasti žmonės.

Lauksteniai

Laukstenuių kaimas stovi puikioj vietoj. Aplink kaimą miškas, lyg tyčia apséta. Ten už Kaukėno, tai teka upelis. O gale Širinsko juodasis kryželis.

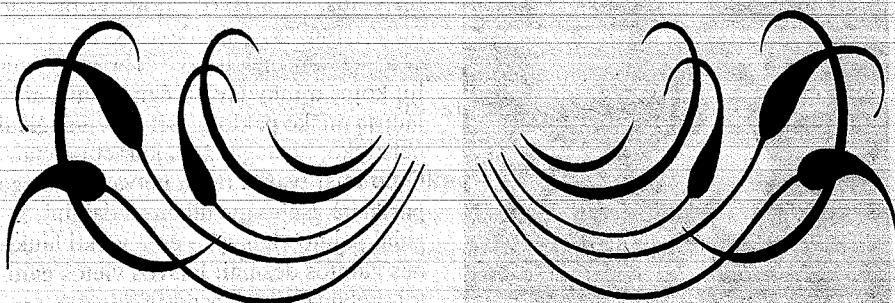
Iš versmių upelis, juk visi žino, O tasai kryželis, tai Silvestro Klimo. Ten toliau už kryžiaus riokso kapeliai, Kuriuose jau ilsis mūsų ten seneliai.

Laukstenuių kaime penkiolika namų, Oi, Dievulėli, dabar gyventi neramu... Kodėl neramu, ar niekas nežino? "Demarkaclinija" ta mus taip vargina.

Per kaimą tėsius viešasis kelelis Už trijų varstų paprastas miestelis. Šitas vieškelėlis, tai tauragniškis, Minėtas miestelis yra Kazitiškis.

Už Pasalių pelkės teka saulelė, Kazitišky yra graži bažnytėlė. Lygūs mūsų laukai be didelio kalno, Bet tuos mūsų laukus dvi valstybės valdo.

Juozas KLIMAS

VAIŠNIŪNU ISPŪDŽIAI

Antrąjį šventujų kalėdų dienelę
Apsukau ne vieną Vaišniūnų panelepę.
Labai linksma buvo pas tamstas pažaisti,
Valsuose paneles iš kairės pakeisti.

Veikoras "Živile" širdį sugriaudino
Ašaras išspaudė ir vėl nuramino...
O tie pantomimai tiek juoko pridarė,
Kai rudą katiną iš pilvo išvarė.

Kai pavalkį pynę, lyg storąjį žarną
Išmetė iš pilvo, taip pat seną tarką.
Oi man buvo juoko lik kelių aukščiausiu,
Kai daktaras traukė tą dantį didžiausią.

Taip gražiai užtrauktas tas himnas tévynės
Ir vėl mano traukė širdį iš krūtinės.
Stovėjau pageltes, kaip rudens lapelis -
Man lietuviui mielas buvo vakarėlis.

Ačiū jums už gerą, gražų pasielgimą,
Už lietuviškų vakarėlių rengimą.
Ačiū jums už šokius, žaismus, gražias
dainas;
Aš visiems ir visoms duod geras dienas.

Gal ką aš užgavau? Prašau neužpykti,
Su šiais mano žodžiais jums noriai sutikti.
Rodos, čionai tiesa, o ne kvailas melas
Ir šitos eilutės dabar yra galas.

Gyvenu garse. Garsas iš linguojančių medžio šakų, garsas iš prakturusio debestes,
iš palaimos virpančiose lūpose...

*Kuris garsas meluoja? Ar garsas gali meluoti?.. Gal meluoja tik žodis? Žodžiai visuomet
užgožla garsą. O gal geriau žodžiai negu tyla? Ne, geriau tyla, kuri visada tavyje.*

Akys dažniausiai būna didžiausi išdavikai. Kiek jas beikalbinėtum, kaip joms
begebrasintum - visai nepriklausomai nuo tavo valios jos tviska, laksto, liūdi, žodžiu,
visais įmanomais būdais išduoda tame - jų turėtoją. Pyksti ant jų, tramda jas, o jos vis
savo... Bet negi gali atsisakyti tokio malonumo - matyti gyvenančių pasauli ir pagaliau
tas kitas, taip pat išduodančias akis.

DAINOS - PAGUODA

(Skiriu Užvinčių dainininkams)

Jūsų dainos sidabrinės
Traukia širdį iš krūtinės,
Traukia kiekvienam.

Taip malonu jų klausytis,
Nesinori nuo jų skirtis,
O ypač jaunam.

Nuo jūsų dabar atskirti,
Daug teko vargų patirti...
Esame vergai.

Liko tik nelaimės vienos,
Kada nušvis laisvės dienos
Ir išnyks vargai?

Jūs Lietuvos mergužėlės,
Puikios lygiai kaip gėlelės,
Gražūs jūs balsai.

Dainos, tai tikra paguoda,
Varguose jėgų priduoda...
Miela kai klausai.

I žemę ateina vasara. Sužaltave
medžiai šlama apie būsimą atradimą,
nedrąstai byrédamos klevo žiedadulkės
šnabžda apie būsimą seklelę, suge-
bėstančią duoti pasaultui naują medeltuką.
Viltys, kurias sužadina šelmis vėjelis.
Viltys... O, kad nors debesis pilno skais-
čiaspalvio griausmo!..

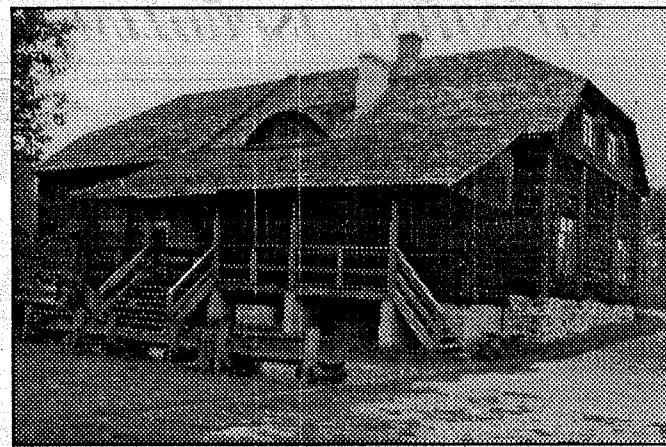
*Ginučių kaimi, saka; nuo sana.
Malūna ratai žemį dundena.
Net visa kaima langai žlegėja,
Kai iš pa girių miltai bireja.*

Iš surinktos medžiagos yra žinoma, kad dvarininkas Gimžauskas iš Linkmenų, pasitelkės pagalbon kelis vietinius ūkininkus, šioje vietoje pastatė malūną. XIX a. pastatyto malūno girnas suko medinis ratas. Šalia malūno veikė milo vėlykla. Tačiau ne visi kaimiečiai buvo geranoriškai nusiteikę, nes užtvankos sukeltas vanduo užliejo netoli ese esančias dirbamas žemes ir ganyklas.

Vietiniai kaimo vyrai, pakurstyti pono raštininko, vieną 1913 metų naktį susirinko su kastuvais prie užtvankos. Iškasė griovį ir kita vieta nukreipė Sravės upelio tekėjimą. Ponas Gimžauskas ilgai bylinėjos su kaimiečiais. Keli vyrai net į kalejimą dėl to įvykio buvo pakliuvę. Galiausiai ponas buvo priverstas pusę malūno užrašyti kaimui, nes malūnas stovėjo ant kaimo žemės. Gimžauskas vaikų neturėjęs, todėl po jo mirties visas malūnas atiteko kaimui.

Apie 1935 metus malūnų penkeriems metams išsinuomojės ponas Dagys medinių ratų pakeitė metalinė turbina. Vėliau greta buvo pastatyta ir antra turbina. Jos sukimosi jėgą panaudojo elektros gamybai. Šalia veikė nedidelė lentpjūvė, kur buvo pjaunami gontai (lentutės stogams dengti). Vėliau malūno reikalus perėmė tvarkyti ponas Čerškus. Jis su šeima gyveno malūne, pasistatė ūkinius pastatus, laikė gyvulius. Žmonės pasakojo, kad pats jis i svečius atvažiuodavo ir kunigai, ir net patys ministrai.

Pokario laikotarpiu malūne tvarkėsi patys kaimiečiai,

išsirinkę iš savo tarpo vedėją. Saviems maldavo nemokamai ir be eilės, o iš kitų mokestį daugiausiai imdavo grūdais, kuriuos ménésio pabaigoje pašidalindavo tarpusavyje. Per karą dauguma aplinkinių malūnų buvo sugriauti arba sudeginti, todėl į Ginučius maliūt atvažiuodavo iš kaimų, esancių net už 30 km. Kartais eilėje laukdavę po keliais savaites, o laukdami savo eilės nakvodavo malūne arba pas kaimo gyventojus.

Apie 1968 m., sugedus malūno įrengimams, malūnas baigė savo darbą. Ir tik 1978 m., malūnų nupirkus buvo išsigalvė Ignalinos turistinė bazė, buvo pakviesti specialistai iš Trakų restauracinių dirbtuvų. Nutarta atstatyti malūną iš naujo, paliekant malūno turbiną, girnas, piklių ir kitus mechanizmus nepakeistus.

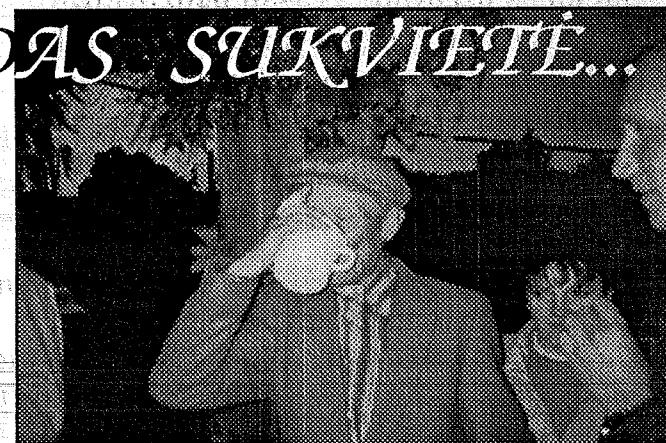
Dabar malūnas saugomas valstybės kaip XIX a. technikos paminklas. Jis priklauso Aukštaitijos nacionaliniam parkui. Laikas sugalvojo ir naujas jo funkcijas. Jei nebūtote legendų apie malūnuose karaliaujančius velnius, tikrai maloniai galite ten papoilsiauti.

A. GAIŽUTIS

PAPARČIO ŽIEDAS SUKVIEŠ...

Ilgai laukta, nuostabioji, paslaptingoji Joninių naktis apgaubė Lietuvą. Lyg ir pasaka ši naktis, bet visuomet liudija amžiną žmogaus troškimą pažinti gamtą, jos paslaptis, priglobti jos turtus, būti laimingam. O iki tos laimės, regis, taip arti, - tik surask rūpintojų žiedą.

Šiemet, matyt, visi nelabieji susirinkę buvo virš mūsų žemės. Šią stebuklingą naktį nepavargdami pylė vandenį iš dangaus. Matyt, labai jau nenorejo, kad žmonės laimės paslaptį atskleistu. Bet neišsigando Ginučių kaimo bei jo aplinkinių kaimų gyventojai - labai gausiai ir šauniai nusiteikę visi susirinko į paslaptimis apipinto Ginučių malūno kiemą. Ir pašoko, ir padainavo. Šaunūs šio krašto žmonės - vyresnieji susibūrė į savo kolektyva, jaunesnieji į savo, o dar ir Ignalinos etnokultūros centro kapela į svečius atvyko. Taip pasikeisdami ir

linksmino vieni kitus. O kas pavargo, galėjo alučiu atsigaivinti, žuvienės paragauti.

Acijū Dievui, kad Lietuvoje yra tokiai šaunių žmonių, kurie ir per nesibaigiančius kaimo darbus, ir per lietu suranda laiko ir šokiui, ir dainai. Šaunu, kad malūno gaspadorius A. Gaižutis mus priemė.

D. SAVICKAITĖ

PALŪŠĖS GYVENIMO PUSLAPIAI

Kun. Vaclovas ALIULIS "Palūšės bažnyčia ir parapija" Palūšė, 1954 m.

Ištrauka iš I dalies Palūšės geografija ir prieistorija

Daug praeities paslapčių saugo gausūs kapai miškuose. Einant iš Palūšės Ignalinon, ties Gavio galu, kairėje prie pat vieškelio stūksa smėlio kalnelis, kuriame dar nesenais laikais, vėjui smėli praeitės, pasiodydavę žmonių kaulai. Kalbamai, esą visa krūva lavonų čia suversta ir smėliu apipilėta; taigi laikoma nejaukia vaiduokliška vieta. Čia būdavę randama akmeninių kirvukų (sako, geležinių kotų, bet gal kota patys radėjai pritaikė?). Ši kalnelė I pasaulinio karo metu kasinėdami vokiečiai kalbeję, kaip sako palūšetis Just. Dieninis, kad tai totorių kaulai. Netoli Ignalinos, prie Gavio ir Gavaičio ežerų, nuo geležinkelio pusės yra iškyšulys, vad. Kapų Ragas, kur taip pat gausu žmonių kaulų. Apie kokius nors tyrinėjimus tame rage rašanciam neteko girdėti.

Šiose apylinkėse, ypač sąsmaukose tarp ežerų, yra daug puikiai išsilaiikiusių pilkapių (piltų kapų), kuriuos žmonės vadina švedų kapais. Stai miške, į rytus nuo Palūšės, randame netoliše vieną nuo kito apvalios ir elipsinės formos apie 6-10 metrų diametro neaukštus kauburėlius. Keli tokie pat kauburėliai stūksa prie Gavio ežero vakarinio galo, paskui besisaikančių vieškelio šakų į Kaltanėnus ir Linkmenis, taip pat prie Vajonio ežero, ties Pavajone. Prie Vajonio dar nesenai būdavo randama karolių, geležinių kirvukų ir panašių smulkmenų. Vienas klonelis miške netoli Pavajonės iki nesenų laikų buvo vadinas Geležiniu Vartais. Manoma, kad buvę ten kokie nors susitiprinimai. Kauburius prie Vajonio ir Gavio kasinėjo vokiečiai I pasaulinio karo metu; pasak Pavajonės gyventojų, kasinėtojai aiškinė, kad tai - švedų kapai. Tokių pačių kauburėlių dar yra miške pakeliui iš Ignalinos į Vidiškes; daugybė jų, apie 30 ha plote išsibarsčiusių, glaudžiasi į Balošo ežerą, o prie Gedžiūnėlių ištisas miškelis jais nusėtas. Liaudis laiko, kad tai tolinių tautų sūnūs atneš savo kaulus paguldyti į taikingą Lietuvos pusynų smėlį. Iš tiesų, juose savųjų turėtų ilsčitis daugiau negu išsibrolių. Juk piltiniai kapai su griaūčiais arba sudegintų lavonų pelenais gerą tūkstantį metų buvo normalus mūsų protėvių laidojimo būdas iki pat 13-ojo šimtmecio.

Paruošė Ž. BULAVAS

Sekminės - tai pavasario slaikolarpio šventė, labiausiai atspindinti gamtos gyvybinių galių pasireiškimą. Sekminų papročiai susiję su augmenijos suvešėjimo, gyvulių vaisingumu, derliaus gausumo užtikrinimu. Aukštaitijoje Sekminės buvo viena iš svarbiausių metinių švenčių. Ne išimties ir Aukštaitijos nacionalinis parkas. Šiuo metu geriausiai apie sekmines prisimena vyriausieji kaimo gyventojai. Stai ką pasakoja Marijona Brükštinė, gimusi 1911 03 17 Meironių kaime:

"Tai jau mes prieš Sekmines šeštadienį nušluojam visų kaimų. Žinal, gyvulius kai gena, y arkliaus veda, y karves. Nušluojam šluotam gražiai visų kaimų. Nugrēbstom, nusšvarinam kiekvienas prie savanam. Tiesiog vysas kaimas švariausias, švariausias. Tai tadau vakari einam biržynelin, nuskertam beržiukų gražių, tai prie nama prie dūrų pastatam tuos beržiukus gražius. Ee kyje-pavasarį beržiukai... A biržynelių visur pilna pas mus. Niekas negindava, kad nukirsi, niekas nieko nesakydava... Pasistatam biržynelį, tada pri-sraškam daug sakų. Tai dabar gi va ner lubam, a tada, žinal, kai būva bolkos (balkai) lūbas, tai galima būva, tai prikaisto-jam beržiukų pirkioj. Kyje-pia tie beržiukai. Cia išeini prie ve-randos, du beržiukai stovis gražūs. Nu tai tada jau nedelė (sekmandienis) kap ataja - tai vi si keliauna bažnyčion Palūšen".

Sekminės daugiausiai švē-davo vaikai ir jaunimas. Nors sekminų vyksme dalyvaudavo ir visas kaimas, bet labiausiai išsiširkdavo piemenų papročiai. Stai ką toliau pasakoja Marijona Brükštinė:

"Per sekmines raik karves puošt. Karves miški vainikuodavam. Miški ganadydam. Ty būdava tokiai vienyčių gražių auga miški. Ne pataisai, a do vienyčios (statusis atgiris). Toki išsipūstį labai, žali, žali. Anys nenuru-duoja niekaip. Tai šitu pri-sraunam, žynam, kad jau sekminės, mūm gi raikia bū-tinai, tai prisruosiam šitu pa-taisi. A piemenų gi karves nebyja. Priprati prie mūsų. Tai prieinam gražiai paglos-tai, paglostai. Ty žinal gi pa-taisai toky ilgi, tai apysukam, apysukam. Da nupynam iš vienyčių vainykelį. Taky gražūs visi gyvuliai. Nu i namo kai genam, tai vysas vainikuotas karves tik aina vainykais. I ataina nama. Šeimininkė mata, kad karves vainikuotas. Nu tap.

A mus gi tadu vaišena an rytojaus. Saka: "pereikit rytoj kū užsidirbot - tai gausit". Tai žinal visi gi turi pasruoši, tai desras, tai ty kumpia, tai sur. Nu tai tada issirenkur bo-kesni (drascensni) eit. Nu tai boikesneji nuvei-na, tai prikrauna. Tai piemenys katri vainika-va suveinam gi visi jau ir mūm gi gert nereikia, ale, bet skaitas apmakieta, mes gi ty kiaušiniais daužaunam y valgam."

Sekminės vykdavo įvairiose kaimo žemės vietose. Stai piemenys sueidavo prie cėriuko ar ton vieton, kur ganydavo, jeigu negano, tai specialiai kokią vietelę pasirenka ir tenai sueina.

Toliau Marija Brükštinė pasakoja apie jaunimo švenčiamas sekmines:

"Susikalbam iš bažnyčias eidiams, visi, kur eisma pabalavot. Nu tai gerai jeigu jirsimės pusiasalin - tai plauksma laivais, a ne tai ei-nam in kalnų šita va kap Briedziakalnis. Mu-zikontų pasiūla. Byski (truputis) išgerimą, sūrią, sviesią, kiausinimą, tai 17 bernių ir 17 mergų tai gi ti visokius būva. Cia jau kai mes ber-naudavom, mergaudavom po karo, po dyde-shimtų metų jau cia būva. Arba cia einam arba ten. Žinal va cia dar būva graži pievela. Cia va in Padringykste, vadindavom Padringykste, cia va pievelėtė tokia dabar ažusėta ana. Tai tada kap suveinam visi, suskloj, suskal-bej, muzikų pasijėmi, visi dainuodami y cia-

nai žiliojam (linksminamės). Gaila, kad greit vakaras do ataina..."

Taip pat šventės vykdavo ir kitame kra-nete. Pabiržio pusiasalyje "Būva žalioji salalytė, tokis pakraščiuotas mūsų da pievoj. Beržiūkai gražiai ugdaya, užalūkai, pieva gi lygi tokia graži. Taigi va gegužinį dyrbam toj salalytej žaliojoj. Gal apie sekmines, kap su-sitarai, iš tos pūsas ataja jaunimas iš Pabirži-nių cia buva mergucių, y Meiranų visų. Y su muziku, y su gérymais, y su dainom, toj žaliojų salalytėi gegužinį švintem. A kap buva ramu..."

Müs kaimi pinki muzikantai būva. Vaškie-vičius grojo ant klarneto, kytas Vaškievičius smuiko ir bajano, Valiūkas armoniku. Tadu vienas Brükštus būbnu, kytas Brükštus man-dolinu. Taigi nusiplaukia visi, susivežam kas kū turim. Išgėra kiek, taig linksminosi viso-kių, y karobuškas, y klumpakojus, y ty viso-kius padispanus. Ty gi groja y groja muzika, šoki y šoki. Visi mandagūs būva."

Baigiant norėtusi pasakyti, kad iki šių die-nų praktiskai neišliko sekminų papročių, nes baigėsi piemenavimo laikai, o taip pat dabar jau nickas neberbernauja ir nebemergauja. Tai-gi nera kam karvių vainikuoti, nera ir kam sūrio ar kiaušinių duoti. Beilko tik pas kai ku-riuos gyventojus beržo šakelėm papuošti na-mai, ir dar vyrai nucina laukų aplankytai, bet irgi gal daugiau pasilinksinti negu gero derliaus paprasstyti.

ANP etnografas Ž. BULAVAS

Keli žodžiai apie Ažvinčių klubą

Lietuvos atgimimo vėjai pabudino ir mūsų krašto žmones. Nors ir ankstiau jie nemiegojo. Dar 1978 m. lapkričio 21 d. Ažvinčiuose, pas Veroniką Ivanauskienę, Rimanto Klimo iniciatyva, atvyko miškininkai - šokėjai ir giedoriai iš Vilniaus. Senoje kaimo pirkioje iš užmarštis buvo prikeltos dainos, kurias kadaisė dainavo mūsų tėvai ir seneliai. Per dainas mezgesi ryšys ir tarp kraštiečių, kurie pokario vėjų buvo išginti iš savo gimtujų trobų. Susiradome vieni kitus, atgijo prisiminimai. 1988 m. Vilniuje, Grąžtų gamyklos salėje, nešini lauknešliais, susirinko nemažas būrys ažvintiečių. Kartu su folkloriniu ansambliu "Nalšia" dainavome, šokome, bendravome tarpusavyje. Visi susipažino su krašto istorija, buvo nustebinti garbinga krašto praeitimi.

Kad neužgestu graži iniciatyva, keli kraštiečiai - Rimantas Klimas, Antanas Jurgelėnas, Birutė Šimkūnaitė-Kasteckienė bei Janina Bubulytė susibūrėme į kraštiečių sambūrį. Susirinkę nutarėme paminėti Ažvinčių vaistystės 475 metų sukaktį. Ta proga 1990 m. Ažvinčių kaimo kryžkelėje buvo pastatytas kryžius ir per šv. Roko atlaidus pašventintas. Ne viešas iš mūsų širdyje pajutome prisikėlimo ir atgaivos jaudulį, buvo susirinkę labai daug žmonių. Iškilimų ceremonija buvo nufilmuota Lietuvos televizijos ir parodytos ištraukos "Panoramos" laildoje. Renginyje dalyvavo prof. Č. Kudaba.

Sambūrio iniciatyva 1991 m. liepos mén. organizuota Kraštotyros draugijos ekspedicija į mūsų kraštą, kuri rinko medžiagą apie mūsų kaimų buitį, papročius, prietarus, kalbą. Ekspedicijai labai dėmesingai vadovavo Irena Seliukaite - Lietuvos kraštotyros draugijos pirminkė. Ekspedicijoje dirbo mokslininkai L. Klimka, J. Čepienė, S. Kadžytė, D. Blažytė ir būrys jaunų žmonių. Ekspediciją remė Aukštaitijos nacionalinio parko vadovai - K. Kuliešius, G. Grašys ir vėles žmonės. Surinkta medžiaga saugoma Kraštotyros draugijoje. Numatyta išleisti knygą apie Ažvinčių žemę, bet tam trūksta lešų.

Gražūs ryšiai jungia "Nalšios" folkloro ansamblį ir Ažvinčių žmones. Ansambliočiai keliis kartus dalyvavo bendrose šventėse Švedriškėje ir Ažvinčiuose. Antanas Šimkūnas, Veronika Ivanauskienė, Aldona Blažiūnienė ir kt. dalyvavo folkloro šventėje "Skamba, skamba kankliai" Vilniuje. Iš ažvintiškių išmokta keletas negirdėtu dainų ir ratelių.

Švedriškių klebonas Alfredas Kanišauskas labai nuoširdžiai talkino statant kryžių, dalyvavo kraštotyrinės ekspedicijos užbaigimo renginyje. Jis pats organizavo Lurdo atstatymą, kasmet organizuoja Joninių šventę, skatinā parapijiečius geriau dalyvauti tautos darbuose.

Ažvinčių klubo pradžia laikoma 1986 m. lapkričio 21 d. Šiuo metu esame taip pasiskirstę pareigomis:

1. Antanas Jurgelėnas - klubo prezidentas, d. tel. 629485
2. Rimantas Klimas - koordinatorius, d. tel. 628550
3. Janina Bubulytė - kanclerė, n. tel. 446838
4. Birutė Šimkūnaitė - ceremonijų vedėja, d. tel. 727323
5. Stase Augulytė Kasteckienė - narė, n. tel. 414578
6. Romas Augulis - narys, n. tel. 702472
7. Antanas Šimkūnas - narys, tel. 8-229-49629

Mieli mūsų krašto žmonės, burkimės draugėn, gal atsiras gerų pasiūlymų, gal galėsime drauge prikelti savo gimtą kraštą. Tegu ir kulkiai darbai, bet dirbkime atgaivai, atminčiai, ateicių.

Janina BUBULYTĖ

Ažvinčių krašto praeitis

Šiandien Ažvinčių kaimas yra Ignalinos rajono Kazitiškio seniūnijoje, prie Ažvinčio ežero. Jo laukų vandenys Ažvintės upeliu (jau numelioruotu) bėga į Utenio ežerą ir toliau - per visą ežerą ir upelių virtinę - į Nerį ir Nemuną. O Ažvinčio, Ažvintaičio, Sungardo ežerų vandenys per Notrynę, Svetyčią ir kitus upelius - į Dysnų ežerą ir tollyn - į Dauguvą. Ažvinčių ir gretimų kaimų laukų kalvomis eina Nemuno ir Dauguvos upių baseinų takoskyra.

Ažvinčių giria plati į pietus nuo Ažvinčių ir kartu su Minčios giria yra šiaurinė didžiosios ryčių Lietuvos miškų juostos dalis. Ši miškų, pelkių, upių ir ežerų juosta tolumoje senovėje skyrė Nalšios ir Deltuvos žemes. Šiauriniai girių pakraščiaiėjo selių žemės riba.

"Ažvinčiai" gali reikšti vietovę, kuri yra "už Vinčos" (Vinča - ir dabar sutinkama pavardė). Jeigu kas nors kadaisė Vinčos sodybą suklysdamas užrašė kaip Minčios kaimą ar dvareli, tai tada ir Ažvinčių vardo kilmė būtų nesunkiai išaiškinama.

Mums rūpimoje teritorijoje yra labai daug lietuvių karžygių laidojimo vietų - pilkapių. Vaišniūnų, Ripelialaukio, Lauksteinių, Margavonės, Trakų, Minčios, Stripeikų pilkapių liudija, kad čia gyveno ir daug amžių savo tėvynę gynę mūsų protėviai. Šiauriniai Nalšios valsčiai - Degučių, Minčios, Tauragnų ir Subiškio - pirmiausia susidūrė su Livonijos ordino agresija.

Ginučių, Šeimatišies, Tauragnų ir Taurapilio piliakalniai užtvėrė kelią kalavijuociams į Vilnių.

Ažvinčiai buvo gana svarbi vietovė jau XII-XIV amžiuje. Varšuvos archyvų 1515 metų dokumentuose minimi "Vilniaus tijūnystės Ažvinčių pavieto žmonės", kuriuos pagal to meto papročius Grigoriui Gromykai dovanovo Lietuvos Didysis kunigaikštis Žygimantas Antrasis. 1528 metais Ažvinčių valsčiaus (pavieto) žmonės savo skunde kaltina tijūno vietininką Dobką, kad jis prieverta surinko 100 statinių javų ir 200 statinių avizų. 1554 metų Linkmenų valsčiaus ribose minima Ažvinčių vaitystė - 76 šeimynos, kuriai priklausė Vaišniūnų (Vaišniūnų), Laučių (Lauksteinių), Trankūnų (Ažvinčių?), Žyminių (Zekmeniškių?), Maisių (Jakėnų), Mikštų (?), Liesių (Viželių), Raginavos (Tolimėnų) ir Talminų (?) kaimai - 108 valakai žemės.

Ažvinčių vaitas Stankus Talminas (Tolimėnas?) tuomet gyveno Raginavos kaimė. Žiniose apie Trankūnų kaimą pasakytą, kad čia "buvo Ažvinčių dvaras". Tai rodo, kad pats Ažvinčių dvaras jau buvo ir ankstesnais laikais - gal XIV-XV a., tai buvo vienas iš karaliaus dvarų.

XVI a. viduryje - XVII viduryje - XVIII a. pirm. pusėje Lietuvos valstybėje buvo daug permanentų.

(Atkelta iš 12 psl.)

Ivykdyma žemės reforma (valakų reforma 1557), įsteigta Vilniaus universitetas (1579), priimtos trys Lietuvos Statuto redakcijos (1529-1588), išleista pirmoji lietuviška Martyno Mažvydo knyga (1547). Tuomet Lietuvos valdovais buvo: paskutinysis Gediminaitis Žygimantas III Augustas (1548-1572), vengras Steponas Batoras (1576-1586), švedas Zigmantas Vaza (1586-1632). 1569 m. buvo sudaryta liūdnai garsėjanti Liublino unija, kai Lietuva daug prarado. Be to, vyko karai su Rusija ir Švedija, visiškai nuaninė kraštą.

1709-1711 metais badas ir maras nušlavė ištisus kaimus. Dokumentų apie Ažvinčių krašto nelaimes nerasta, bet 1740 m. Lietuvos vyriausiojo tribunolo aktų knygoje yra Vilniaus tijūnystės Linkmenų, Nemenčinės ir Ažvinčių dvarų inventoriai. Iš to, kad kaimai turi du vardus, galima suprasti, jog tuos naujus vardus atnesė nauji gyventojai, nes senieji buvo išmirę. Didžioji dalis valakų buvo nedirbama. Inventoriuje išrašyti šie kaimai: Mizinai arba Jakėnai, Rokinava arba Tolimėnai, Liesiai arba Vyželiai, Pradkūnai, Kaniūkai arba Rakėnai, Marcinonys arba Garbsiai, Naubėnai, Trūkunai, Laukšeniai, Apydvaris ir Parvainiai. Visuose kaimuose gyveno tik 22 šeimynos. Iš 132 valakų net 116 nedirbamų. Štai kokie baisūs karo, maro ir bado padariniai. Ypač žiauriai Lietuvos rytinė dalis ir sostinė Vilnius 1655 metų vasarą nusiaubė rusai. Po to dar 13 metų okupantai plėše ir niokojo Vilnių, miesto didybę sunyko.

1775 metų Vilniaus tijūnystės Ažvinčių rako (dvaro) inventoriuje yra išrašyti Jakėnų, Tolimėnų, Vyželių, Rakėnų, Garbsią, Naubėnų, Laukstenių ir Apydvario kaimai, kuriuose gyveno jau 55 šeimynos.

Yra žinutė, kad 1794 metais Kazitiškio dvaro savininkas Beilikavičius vadovavo sukilieliams, kurie nuo Tauragės žygiamo į Breslaują.

Tuo metu Lietuvos - Lenkijos valstybė jau buvo sužlugdyma, nes 1772 metais Rusija, Prūsija ir Austrija pirmą kartą pasidalijo jos žemes. 1794 metais Tado Kostiuškos sukilielai dar bandė atkurti valstybę, bet nepavyko.

1783 metų Breslaujos (Braslavos) dekanato vizitacijų knygoje išrašyta, kad Salako parapijoje Ažvinčių dvaras su Naubėnu, Rakėnu, Tolimenu, Jakėnu, Vyželiu, Pratkūnu, Bajorų kaimais ir Katiniškiu, Serapiniškiu, Laučiūniškiu, Požemiškiu bei Rukiškiu vienkiemiais priklauso grafienei Tiškevičienei, o Linkmenų parapijoje - Apydvario ir Laukstenių kaimai. Švediškiu vienkiemis - Nemenčinės klebonijai.

1795 metais tos pačios valstybės - trečią kartą pasidalino Lietuvos-Lenkijos žemes. Beveik visa Lietuva 123 metams pateko carinės Rusijos valdžion. Paskutinysis karalius Stanislovas Augustas Poniatovskis pats atsisakė sosto. O Rusijos caras iki pat 1917 metų pasirašydamo: "...Lietuvos didysis kunigaikštis, Žemaitijos kunigaikštis..." ir t. t.

Yra išlikęs kruopščiai sudarytas 1798 metų Ažvinčių rako (dvaro) inventorius. Iš jo nematyti, kam priklausė šis raktas (dvaras), bet tame yra Vyželių, Pratkūnų, Jakėnų, Tolimėnų, Rakėnų, Naubėnų, Bajorų, Asiūklės dykvietai, Laučiūniškiu, Serapiniškiu, Gabšiu ir Laukstenių kaimų visų gyventojų šeimų sąrašai, nurodyti joms skirtos žemės plotai, pateikiamas duoklių ir prievoļių suvestinės. Tuo metu šiuose kaimuose gyveno 116 šeimynų - 481 vyras ir 430 moterų. Pačiame dvare ir Vaišnoriskių vienkiemyje veikė bravorai ir net 9 karčemos kaimuose. Karčemų savininkai buvo žydai, kurie dvarui mokėjo

nuomas mokesčių. Štai už Garbšių smuklę Girša Megerovičius mokėjo 60 zlotų per metus.

Carinė valdžia pertvarkė kraštą, Lietuvą pavadinus Šiaurės vakarų kraštu, įkūrė Vilniaus, Kauno ir Gardino gubernijas. Švogenos upė ir Ažvinčių giria éjo Kauno ir Vilniaus gubernijų skiriamoji linija. Ažvinčių dvaro kaimai priklausė Kauno gubernijai.

1812 metų Napoleono žygis, 1830 metų revoliucija Prancūzijoje sužadino nepriklausomybės atgavimo viltis, subrandino 1831 metų sukilimą. Jau balandžio mėnesį beveik visą Lietuvą buvo sukilielių rankose. Visoje Lietuvoje išgarsėjo Emilija Plateryté, savo žygį pradėjusi Dusetose. Sukilimas buvo greit nūmalsintas, prasidėjo represijos. Iš sukilimo dalyvių atimta 2890 dvarų, vietoj Lietuvos Statuto 1840 metais įvesti Rusijos ištatymai ir teismai.

1830 metų rugpjūčio 12 d. pagal Valstybės turtų rūmų įsakymą iš grafienės Tiškevičienės (kilusios iš Poniatovskiu) paimamas Ažvinčių dvaro turtas ir perduodamas grafo Dunino Vonsovicius įgaliotam advokatui Pežarskiui. Ta proga sudaryta išsamus 50 lapų inventorius. Jame, be įprastinių prievoļių ir duoklių, pateikti valstiečių turimų pastatų sąrašai. Pirmąsyk paminėtas Želmeniškių vienkiemis. Dvaro kaimuose tuomet gyveno 419 vyrai ir 533 moterys, valstiečiai turėjo 264 arklius ir 203 jaučius. Ažvinčių dvaras tapo valstybiniu.

1840-1857 metais vyko carinė žemės reforma, žmonių atmintyje išlikusi iliustracijos vardu. Reformos metu valstiečiai gavo žemės inventorius, buvo nustatytas 1/3 žemės pajamų mokesčis. Apie 1830 metus pradėta auginti bulvės.

Ažvinčių dvaro kaimuose žemės matavimai pradėti 1847 metais, o inventorai (žemės aprašymai ir kaimo žemės bréžiniai) buvo sudarinėjami iki 1851 metų. Ažvinčių valstybinio dvaro valstiečiai (dokumentuose vadinti valstybiniais valstiečiais) priklausė valstybės turtų ministerijai. 1851 metų Ažvinčių dvaro inventoriuje išrašyta 191 sodyba - 583 vyrai ir 661 moteris. Tuo metu pradėta rūpintis ir Ažvinčių girių valdymu. Iš dvaro valdų išskirta nuolatinei miško sargybai žemės - Pabalušės, Šeriskės, Vaišnoriskių, Užsienio, Želmeniškių ir kt. vienkiemiuose miško sargams įkurdinti. Zubiškių vienkiemyje dar 1830 metais siūlyta įsteigti girininkiją.

1878 metais buvo atlikta pirmoji miškotvarka, nubraižyti planšetai. Miškotvarkos darbus 1896 ir 1906 metais dirbo Povilas Matulionis.

1863 metų sukilimą mena 1896 metų miškotvarkos planšetose pažymėta "Muravjovo linija", vietas žmonių vadinta šaline. Nuo Dimutiškių pelkių iki Baluošo ežero buvo iškirsta miško juosta - sukilieliams išmedžioti, ant jos stovėjo kareiviai, o kiti kaip varovai varė sukilielius iš girių. Tai buvo jau pasibaigus sukilimui - 1863-64 metų žiemą. O 1863 metų pavasarį Kasparo Maleckio būrys netoli Minčios susikovė su caro kareiviais. Šalia Minčios buvo sukilielių stovyklos, kur lietus kulkos, gaminti ginklai.

Įdomu pažymeti, kad 1851 metų Ažvinčių dvaro inventoriuje pirmąsyk išvardinti visi dvarui priklausę kaimai ir vienkiemiai.

Ažvinčių palivarkas ir kaimai:

Vyželiai, Bajorliai, Tolimėnai, Jakėnai, Rakėnai, Pratkūnai, Naubėnai, Bajorai, Garbsiai, Lauksteniai.

(Nukelta i 14 psl.)

(Atkelta iš 13 psl.)

- vienkiemiai:

Stukiškės, Katiniškės, Apkartai, Margavonė arba Patiltė, Gudiškės, Galinė, Asiūklė, Pažieviškės, Serapiniškės, Lauciūniškės, Biriškė, Joniškės, Belikis, Zubiškės, Amineniškės, Miškinės, Želmeniškė, Aukštoglinis, Vaišnoriškės, Šeriskės, Palabuoso. Netiesiogiai priskiriamas Sugardų dvarelis, priklausęs laisvam žemvaldžiui Žilinskui, taip pat Ažvinčių vienkiemis (Švedriškė), priklausęs Vilniaus seminarijai. Valstybiniam dvarui priklausė Ažvinčių, Ažvintaičio, Rimščiko, Sugardų, Šaminėlio, Versminio, Baltelės, Bivainėlio, Žiežmario, Ešerinio ežerai ir visa Ažvinčių giria. Bendras valdų plotas buvo 10412,14 dešimtinių, miško - 4189,67 dešimtinių. Vilniaus seminarijai priklausė 147 dešimtines.

Šiame inventoriuje pateiktos žemių paskirstymas kiekvieno kaimo ar vienkiemio valstiečiams išsilaike iki pat Nepriklausomos Lietuvos laikų. Nerasta žinių, ar ši kraštą paliebt Stolypino reforma, t. y. kaimų skirstymas į vienkiemius. Šis darbas vyko jau Nepriklausomybės metais. Lietuvos centriniame valstybės archyve (O. Milašiaus g. 21) yra Garbšių, Serapiniškių, Apkartų, Naubėnų, Paežerynės, Asiūklės, Jakėnų ir kt. kaimų skirstymo į viensėdių dokumentai. Iš jų galima labai daug sužinoti apie šio krašto netolimą praeitį.

1920 metais Lenkijai okupavus dalį rytų Lietuvos, nuo Vaišniūnų pro Laukstenius ėjo demarkacijos linija. Šio krašto gyvenimas labai suaktyvėjo, čia buvo įkurdinti Lietuvos pasienio policijos daliniai.

Švedriškėje 1933-34 metais, vadovaujant kunigui Jonui Gurauskui, pastatyta Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia. Čia taip pat atkelta girininkija, atidaryta krautuvė, įsteigta paštas ir pradžios mokykla. Švedriškėje buvo geras šaulių būrys ir veikli pavasarinkų kuopa. 1941 metais ažvintiškių partizanų būrys, vadovaujamasis Justino Preibio, užkarto kelią per Salaką bégantiems okupantams bolševikams. Kai 1941 m. lenkų partizanų būriai užpuolė Turmantą, salakiškiai - švedriškiečiai partiza-

nai juos sutriuškino. Šiame krašte buvo gyva nepriklausomos Lietuvos idėja. Ją sunkiai stalininės okupacijos metais gynė Ažvinčių girios partizanai. Cia veikė trečios "Vytauto" apygardos, penktos "Lokio" rinktinės, "Vyties" kuopos ir kt. daliinių partizanai. Visi žinojo "Lokio" rinktinės vado Kazimiero Kaladinsko - Erškėcio (žuvo 1947 m. spalio 15 d.), Petro Ciceno - Žalgirio (žuvo 1950 m. kovo 9 d. prie Laukstenių), Antano Skunkčiko - Kalto (žuvo 1947 m. lapkričio 15 d.), Kazimiero Bubulio - Algimanto (žuvo 1947 m. lapkričio 15 d.), Jono Čičelio - Tėvo (žuvo 1951 m. balandžio 11 d. Strazdų kaime), Prano Račinsko - Drugelio (žuvo 1951 m. sausio 15 d. prie Utenio ežero) vardus. Ažvinčių ir Minčios giriose buvo partizanų bunkeriai ir slėptuvės. Ignalinos, Salako, Saldutiškio stribai ir jų pakalikai ne kartą patyrė partizanų veikimą. Kaimų žmonės partizanus rėmė.

Sunkius prisiminimus paliko sovietinės okupacijos metai. Tremtys, žudynės, nuolatinis žmonių persekiojimas, kolchozinių skurdas pakarto gyvybingų kaimų gyvenimą. Jauni žmonės tiesiog bėgo į miestus, bet niekada nenutraukė rysio su gimtinėmis. Dauguma jų, būdami darbščių tėvų vaikais, įsigijo profesijas ir išsilavinimą, neprarado sveikos nuovokos, dirbo ir tebedirba tautai naudingą darbą.

Visi privalome mums prieinamu būdu surinkti žinias apie savo kaimus, šeimas, kaimynus. Įvairūs dokumentai, spaudos straipsniai, knygos, nuotraukos daug gali papasakoti. Dar dažnoje troboje rasime mūsų tėvų ir senelių naudotų daiktų, audių, drabužių ir kita. Iš jų dar dvelkia tėvų ir motinų rankų šiluma ar vargo ašaros. Surinkime, aprašykime, saugokime visa tai, perduokime savo vaikams. Praeitis išblunka dėl mūsų abejingumo. Be praeities pažinimo mūsų atminties rezervai labai sumažėja, o tėvynės meilė beveik neįmanoma. "Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia" - giedama Tautos giesmėje.

Mes turime dabartį. Rytoj ji bus praeitis, o poryt jau bus ateitis. Negailestingas laikas viską įveikia - tik žmogaus mintys eina per amžius.

R. KLIMAS

Kaip suvaldyti pavasarinių svaidulį?

Ankstesniuose savo leidinio numeriuose mes spausdinome baltojo burtininko Jurijaus Longo patarimus. Ten pasakojome apie stebuklus, kuriuos daro tirpsmo vanduo, apie tai, kaip kaupti energiją, kaip išmokti tylėti. Šiandien kalbėsime apie ištikimybės įžadus.

J. Longo nesenai buvo Vokietijoje. Jį sužavėjo tai, kad publiko jo paskaitose buvo daug ramesnė, mažiau politizuota. Nors didžioji jo klausytojų dalis buvo labai įtaigūs žmonės, bet transo būsenoje jie retai tapdavo Kolaišis, ko apie mūsų klausytojus pasakyti negalima. Mūsuose auditorija tuo tampa "tautos vadais". Gal tokia socialinė prigimtis, kad mes būtinai turime spresti ne asmenines, o globalias valstybines problemas. Ir kaip bebūtų gaila, gegužės mėnesį tas mūsų bruožas galiapti "paskutiniu ir lemiamu mūšiu". Tai labai apsunkins asmeninių problemų sprendimą.

O reikalus labai paprastas - balandžio mėnesį mumyse pabunda gyvybinės jėgos, o gegužėje jos tiesiog kupa. Visus mūsų dvasios virpesius dar labiau suaktyvina ir bendras gamtoje kunkiliuojuantis gyvenimo geismas. Gegužės mėnesį mes daug daugiau dėmesio kreipiame į išorinius dalykus. Tai taip pat neatsitiktinai - ryškesnės gėlės, dangus, moterys, kurių groži pamatome lyg pirmą kartą. Akys lyg naujai pamato pasauly; o gamta lyg specialiai viską sutvarko taip, kad būtų kuo daugiau harmoninguo sąjungu.

Daug konfliktų kyla tarp artimų žmonių, ypatingai tarp vyro ir žmonės, nuotakų ir jaunikių ar tiesiog mylinčių vienas kitą. Žmogus, veikiamas gamtos jėgų, regis, stengiasi sugriauti įprastų santykų ratą. Atsižvėrės pasaulio marginynas sukuria išpūdį, kad viskas priklauso tau. O iš to plaukia jausmas, kad labai paprasta palikti tai, kas įprasta ir niekada nebūs per vėlu atstatyti tai, ką sugriausi vienu mostu. Ir iš viso - ar verta bijoti, kad kažką praras, kai viskas aplink priklauso tau, kai visa, kas priekyje, taip nuostabu! Tokiais dvasinės euforijos momentais žmonės nieko negalvodami išskiria su mylimaisiais. Praregėjimas ateis vėliau ir pasirodys, kad nieko jau negalima sugrąžinti.

Štai kodėl taip svarbu tokiu momentu save kontroliuoti. Tuo metu būtina sau duoti įžadus, kurie apsaugotų nuo neapgalvotų žingsnių ir tuo pat metu suteiktu jėgų suvaldyti tą gamtos dovanotą energijos pliūpsnį. Balandžio mėnesį pasižadėjome tylėti, gegužės mėnesį pasižadėkime būti ištikimi. Pabandykite. Savo pergyvenimų jūs neįkalinsite, o psichinės jėgos įgausite. Vėliau patys save gerbsite už tai, kad sugebėjote būti paslaugesni savo artimiesiems, už tai, kad suvaldėte svaiginantį kraujo dūkimą. Gegužės mėnesio žavesys gali padėti susigrąžinti net prarastus draugus - jei tik sugebésite viską pamatyti naujai!

Pagal užsienio spaudą paruoše D. SAVICKAITĖ

Mano patirtis

Vis dažniau spudoje skaitome straipsnius apie sveikatos sau-gojimą. Pasigirsta net vėžinių susirgimų gydymą liečian-tys pasiūlymai. Anksčiau tai buvo straipsniai, pristatantys naujus vaistus, dabar gali kalbama apie sveiką gyvenimo būdą ir tas taisykles, kuriomis reikėtų vadovautis gyvenime.

Aš norėčiau pasidalinti savo patirtimi, sukaupta dirbant sveika-tingumo grupėse ir klubuose per tris dešimtmecius.

Jau veiklos pradžioje savo darbo pagrindu pasirinkau jégą ir visas jégas skyriaus tam, kad įtraukčiau žmones į kurybinį procesą, vykstantį mūsų grupėse. Buvo labai įdomu stebeti žmonių požiūri- į tai.

Giminystės ryšiai ne visada formuoja interesus, pasaulio supratimą ir įsitikinimus. Mano gimineje sirgo visi: tėvai, pusbroliai, dėdės ir t. t. Manau, kad būtent šita gyvenimo patologija ir nulémė mano višiskai priešingus interesus. Tai buvo lyg ir protestas. Giminaicių ir draugai, kurių netekau, vertino vaistus ir gydytojų pa-slaugas. Jogos ir Ajurvedos metodai jiems buvo svetimi. Su ta pačia problema susidurdavau, kai kreipdavosi jau sergantys žmonės. Pasveikdavo tik tie, kurie suprato esimę ir ja vadovavosi. Jeigu ligojis, kurį aplankydavau namuose ir parodydavau pratimus, im-davosi darbo tingiai, užsiiminėdavo tik tol, kol buvau greta - jo galimybė pasveikti buvo labai maža. Tais atvejais, kai pacientas stropiai vykdavo rekomendacijas ir likęs vienas toliau dirbdavo, sėkmė lydėdavo beveik visuomet. Tačiau ir čia tyko kliūtys. Žiūrėk, apsilankys koks senas draugas ir pakeis nuomonę, o kita kartą ir motina, atejusi aplankytį savo nepagydomai sergančio sūnaus, kupina geriausią norą bei linkédama sveikatos, pavaisins ji pyrageliu su mėsa ar varške. O jam būtina griežtai nustatyta dieta.

Sunkiausia pašalinti priežastį, sudariusią sąlygas ligai bujoti. Ją pašalinti - reiškia nutraukti susiformavusius ryšius su žmonėmis, pakeisti gyvenimo būdą, pasaulio supratimą ir papročius. Rei-kia suvokti, kad liga nė atsitiktinis reiškinys - ji turi priežastį.

Šiuo metu yra dvi pagrindinės medicinos kryptys - tai tradicinė, kuri dar vadinama Vakarų medicina ir Rytų arba Ajurveda. Tarp jų, deja, nėra vienybės. Ajurvedos mokyklos, kurios pastaruojuo metu steigiamos Europoje, neatsitiktinai nepriima tradicinės medicinos gydytojų. Aš tam nepritariu. Pažįstu eilę išmintingų, sąžiningų gydytojų, kurie gali suvokti neiprastus gyvenimo būdus, kurių nemoko jokie institutai. Pirmiausia krenta į akis tai, kad Vakarų medicina neleško ligos priežascių. Dėmesys koncentruo-jamas į simptomą ir į pačią ligą, o ne į žmogų.

Įsivaizduokime, kad laikinai nejauciami skausmo. Kalbėdami su draugu atsirėmėme į dujinę virykę. Ugnis pradėjo laižyti ranką, o mes užslepėjėj jos dar nejauciamame. Visiškai aišku, kad greit ištiks nelaimė. Gerai, kai skausmaą pajuntame iš karto. Skausmas tai tiesiog apsauginė reakcija, taip kaip ir sloga, temperatūra, astmos priepuolai ir t. t. Visais šiais atvejais galima išgerti vaistų ir pašalinti simptomą. Štai, aišku, daug lengviau, nei sustoti ir iššiaiškinti, pakeisti įsitikinimus, santykius su žmonių ir daiktų pa-sauliu. Nepamirškite, kad vaistų vartojimas ir bus gyvenime pri-taikytas pavyzdys su apdegusia ranka. Antruoju atveju teks nema-zai padirbėti. O tai jau jėgos mokykla.

Taigi dvi mokyklos - silpnumo ir jėgos. Paanalizuokime smul-kiau. Pasirinkime paprasčiausią slogą. Ji perspėja, kad organizme yra patologija, kuri, gal būt, dar nelabai didelė. Simptomas prime-na, kad organizmas užterštas ir stengiasi kovoti, t. y. apsivalyti.

Iš esmės sloga yra valymosi procesas. Labai pavojingi toksinai ir nuodai, esantys viduje, pasišalina su nosiaryklės gleivėmis. Ajur-veda ir joga pataria mažiau valgyti, pasninkauti, net pabadauti. Tris dienas susilaikius nuo maisto, organizmas apsivalo ir sloga pracina. Ir dar viena rekomendacija - reguliarai plaukite nosies ertmę pasūdytu vandeniu. Atliekant šią procedūrą, galima naudotis ir paprasta medicinine klizmos kriausė. Vandenį pilame į nosį, o išbėga jis pro burną. Mūsų sveikatos mokyklose studentai išprasa-dovo šią procedūrą atlikti kasdien. Ją galima atlikti ir kitaip: siek-

tieki pasilenkite, iš puodelio per nosį įtraukite vandenį taip, kad jis patektų į burną, po to išspaukite. Pakartokite keletą kartų. Tai elementari higiena, kurią turėtų žinoti kiekvienas išsilavinęs žmogus. Galima, žinoma, pasinaudoti ir lengvesniu keliu - įlašinkite vaistų į nosį. Pvz., efedrinas sustabdė apsivalymo procesą, sloga praeis, tačiau priežastis liks ir vėliau sukels sunkias pasekmes - panasių kaip pavyzdyje su ugnimi. Nuo slogos iki vėžio, tikriausiai, dar ilgas kelias. Tačiau reikia suprasti, kad pašalinti slogą ir palikti priežastį tolygu uždrausti žmogui etti į tualetą. Ar jums tai atrodo normalu? Tuoj pačiu efedrinu galima sustabdyti ir astmos priepuoli. Ne kiekvienam ligonui atėis į galvą nuo ligų gydysis atgailavimu. Iš meldimasi labai panašus pratimas "joga mūdra". Nusilenkus ir iškvėpus orą, nebekvėpuojame. Ši pratimą savo praktikoje gydydamas astmą labai sekmingai taikė gydytojas K. Buteikis. Astma - gilaus kvėpavimo liga, todėl kvėpavimą būtina sulaukti ir sulėtinti. Gydymui galima naudoti ir fizinius pratimus, ir masažą, ir kontrastinį dušą, žalią, augalinį maistą. O pasinaudojus efedrinu priepuolis greit prieina, kvėpavimas tampa laisvu ir giliu. Ligo-niui atrodo, kad tai jam padėjo, tačiau patologija tik sustiprėjo, priežastis pasiliuko ir gretai vėl prieikia naujų, dar stipresnių vais-tų, kol pagaliau tampama chronišku lagoniu, kurio gyvenimas, aiš-ku, bus sutrumpėjęs.

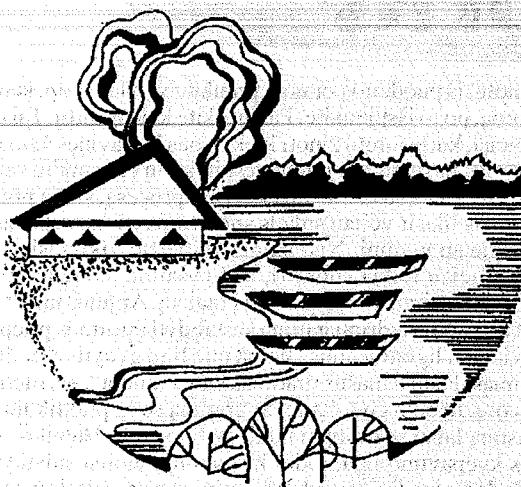
Vaistai sunaikina daug žmonių. Ypatingą vietą čia užima hor-moniniai preparatai. Niekas už tai gydytojų neteisia. Viskas, regis, paprasta ir natūralu: mes darėme viską, ką galėjome, tačiau ligo-nis mirė. Baisiausia, kad patys ligoniai reikalauja vaistų, nes man-o, kad tik tai juos išgydys. Gal todėl ir sakoma, kad kiekvienas sau kelią pasirenka pats. Būtų gerai, kad nors tai gydytojai supras-tų. Dažniausiai jie "kariauja" už savo tiesą. Štai jums pavyzdys iš mano gyvenimo. Mano mama pradėdavo dusti tėvo draugijoje. O tėvas šeimoje buvo baisus egoistas. Jis buvo karininkas, priprates įsakinėti pavaldiniams, tokias pat sąlygas sukūrė ir šeimoje. Tėvas smirdėdavo, nes valgė daug mėsos ir rūkė. Jis net gydytojams aiskino savo supratimą apie mamos ligą. Ir tai nenuostabu, nes gydy-tojų žinomas buvo jo parankinė knyga. Tėvas beveik niekad su mama nesielgdavo meilėjai, svelniai. Jo pagrindinis užsiėmimas buvo pristatyti vis naujus vaistus, kurie išnyko su mamos išejimu. Jis neteko ne tik gyvenimo tikslą, bet ir energijos šaltinio, nes mano mama buvo savotiška tamšiuoj jėgų zaidimų auka. Jis mano, kad tame, kas atsitiko, nėra jo kaltės. Kalti tik gydytojai, nesuradę tim-kanų vaistų. Ginčytis su juo buvo beprasmiška, ir tiesiog akivaiz-džiai matėsi, kaip palaipsniu mama prarado kūrybines galias, nors anksčiau puikiai piešė, grojo, siuvinėjo, dainavo.

Kitu bronchinės astmos atveju ligos šaltiniu mylimam anūkui buvo senelė. Berniukui dar nebuvę penkiolikos metų, tačiau jau buvo susiformavusi tradicija kiekvieną rudenį apie mėnesį gulėti ligoninėje. Jam daug ką draudė - maudytis, degintis, sportuoti. Mes su juo greitai susidraugavome, sužinojau jo gyvenimo sąlygas. Vi-sus anuko auklėjimo rūpescių buvo užvaldžiusi senelę. Ji manė, kad berniuką reikia gerai maitinti ir kasdien kepė bulves su mesa. O tai ne tik negyvi, bet ir tarpusavyje nederantys maisto produk-tai. Aš papasakoju berniukui apie Gamtos jégas ir paaškinau, kodėl negalima vartoti mėsos. Gerbiam išskaitojai, atlikite pratimą, kuri pasiūliau savo draugui - ištieskite ranką į mintyse įsi-vaizduokite ant delno didelį kraują krešulį. Po to, taip pat mintyse, įsidėkite jį į burną ir prarykite, jeigu pajėgsite. Galbūt jūsų tarpe bus ir tokius, kurie tai atliks su malonumu. Laimej, berniukas nebuvo toks, jis viską suprato. Visą mėnesį mes su juo bėgiojome miške ir maudėmės upėje. Tą rudenį, pirmą kartą, jam neprireikė ligoninės. Kita šio įvykio puse kiek liūdnesnė. Senelė išskito isterijos priepuolis, ant mano galvos pasipylė krūva pretenziją, nes iš-kreipiau iš tiesos kelio jos anūką. Tai buvo vienintelis dalykas, kuris privertė berniuką sielvartauti - visa kitai jam grąžino džiaug-mam.

A. MELANIČEV
(Bus daugiau)

AUKŠTAITIJOS NACIONALINIS PARKAS

TURIZMO IR REKREACIJOS CENTRAS

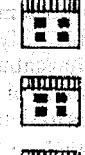
PASLAUGŲ KAINOS VIENAI PARAI 1996 M.

Dvivietis dviejų kambarių numeris su vonia, WC 80 Lt

Dvivietis kambarys su vonia, WC - 46 Lt

Nakvynė vienviečiamė kambaryje vasariniame namelyje 5 Lt.

Nakvynė 2-3-viečiamė kambaryje vasariniame namelyje - 9-10 Lt.

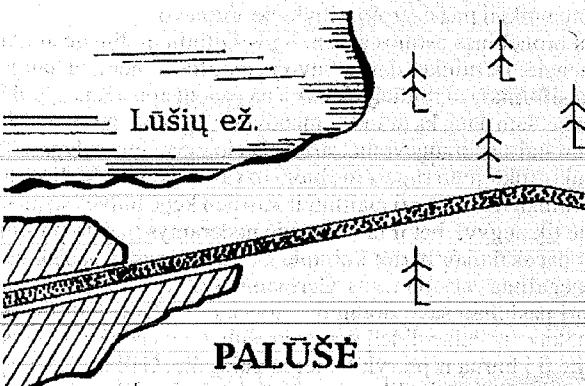
Nakvynė apšildomame korpusė dviviečiamė kambaryje 10 Lt

Nakvynė apšildomame korpusė triviečiamė kambaryje 9 Lt

Nakvynė apšildomame korpusė keturviečiamė kambaryje 7 Lt

Adresas: Palūšė 4759 Ignalinos rajonas, Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija, leidinys "Ladakalnis".

Redaktorė D. Savickaitė

Dailininkė I. Simonienė

Nuotraukos A. Panavo, B. Šablevičiaus, A. Čeponio.

Leidėjas: Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija.

SL 516a.

Valties nuoma parai 9 Lt, valandai - 2 Lt.

Stalo tenisas 1 valandai - 1 Lt.

Slidės su batais parai - 2 Lt, 1 val. - 0,60 Lt

Garinė pirtis 1 val. - 25 Lt, vakarui - 80 Lt.

Ekskursijų vadovas 1 val. - 10 Lt.

Instruktoriaus žyginiui 1 val. - 3,20 Lt.

Nuomojamas turistinius inventorius.

Nuomojamos patalpos konferencijoms, seminarams, vestuvėms ir kt. renginiams.

Parduodami vienkarlinio naudojimo indai.

Tel. 8-229 52891, 47430, Palūšė

5 KM

IGNALINA

Rinko, maketavo ir spausdino

UAB "Utenos spaustuvė",

Kauno 33, Utena.

Telef. Nr. 54787.

1996 m. Užsak. Nr. 1967. Tiražas 1000 egz.

Kaina sutartinė.